

Natuurbeelden

Publieke visies op natuur en de consequenties voor het natuurbeheer

Samenvatting van het proefschrift

“Public Natures. Social representations of nature and local practices”

Arjen Buijs

Wageningen Universiteit, leerstoelgroep Bos en Natuurbeleid

Ter verdediging op 11 September 2009

Promotoren: Prof. Dr. B.J.M. (Bas) Arts
Prof. Dr. J. (Jaap) Lengkeek

Co-promotor: Dr. B.H.M. (Birgit) Elands

Natuurbeelden. Publieke visies op natuur en de consequenties voor het natuurbeheer

Arjen Buijs, 2009.

Samenvatting PhD Thesis Wageningen Universiteit

ISBN 978-90-327-0369-1

Voorwoord

Voor u ligt de Nederlandse samenvatting van mijn proefschrift over de natuurbeelden van burgers en de implicaties van dergelijke beelden voor natuurbeleid en natuurbeheer. In mijn proefschrift heb ik geprobeerd twee ambities te combineren: een wetenschappelijke ambitie om het onderzoek naar burgers en natuur theoretisch te versterken en een beleidsmatige ambitie om bij te dragen aan de vermaatschappelijking van het natuurbeleid en het natuurbeheer, vooral gericht op het betrekken van de visies van de Nederlandse burgers bij beleid en beheer.

In presentaties voor en gesprekken met beleidsmakers en beheerders heb ik gemerkt dat verschillende uitkomsten van de studies in mijn proefschrift ook voor hen relevant zijn. Om bij te dragen aan de praktische toepassingen van mijn proefschrift heb ik daarom besloten om een uitgebreide Nederlandstalige samenvatting te schrijven, speciaal gericht op de praktische consequenties van mijn bevindingen. Het resultaat daarvan heeft u in handen.

Omdat deze samenvatting vooral gericht is op de uitkomsten die relevant zijn voor professionals uit de dagelijkse praktijk, is slechts een selectie van de resultaten opgenomen in deze samenvatting. In verband met de leesbaarheid van deze samenvatting, zijn ook slechts een zeer beperkt aantal literatuurverwijzingen opgenomen. Voor de volledige lijst van referenties verwijs ik daarom naar mijn proefschrift. Het volledige proefschrift kan gedownload worden via library.wur.nl/way. De papieren versie kunt u per mail bij mij op vragen (arjen.buijs@wur.nl).

Rest mij slechts om iedereen die mij geholpen heeft bij het schrijven van mijn proefschrift te bedanken, vooral natuurlijk mijn promotoren Bas Arts en Jaap Lengkeek en mijn co-promotor Birgit Elands, collega's, vrienden, familie en Arianne.

Arjen Buijs
11 september 2009

Inhoud

Samenvatting	7
1 Inleiding	9
1.1 De vermaatschappelijking van het natuurbeleid	9
1.2 Diversiteit onder de bevolking	9
1.3 Onderzoek naar publieke visies op natuur	11
2 Natuurbeelden sinds de Romantiek	13
3 Empirisch onderzoek naar burgers en natuur	17
3.1 Waarden, overtuigingen en houdingen	17
3.2 Landschapsvoorkeuren	18
3.3 Framing en de sociale constructie van natuur	20
3.4 Natuurbeelden als sociale representaties	21
4 Vier dominante natuurbeelden	25
4.1 Kenmerken van natuurbeelden	25
4.2 Vier natuurbeelden	27
5 Verschillen tussen burgers en deskundigen	33
5.1 Natuurbeelden van deskundigen	33
5.2 Deskundigen en burgers vergeleken	34
6 Natuurbeelden van allochtonen	41
6.1 Verschillen tussen Joods-Christelijke en Islamitische culturen	41
6.2 Verschillen in hedendaagse natuurbeelden	42
6.3 Verschillende landschapsvoorkeuren	44
6.4 De invloed van natuurbeelden op landschapsvoorkeuren	46
6.5 Naar een kleurrijk natuurbeheer	47
7 Draagvlak voor biodiversiteit	51
7.1 Het gaat niet alleen om kennis	51
7.2 Interpretaties van het begrip biodiversiteit	52
7.3 Aspecten van biodiversiteit	52
7.4 Houding over biodiversiteitsmaatregelen	56
8 Draagvlak voor natuurontwikkeling in de uiterwaarden	61
8.1 Natuurontwikkeling en protest	61
8.2 De belevingswaarde van natuurontwikkeling in de uiterwaarden	62
8.3 De invloed van framing op draagvlak voor natuurontwikkeling	65

9 De framing van een conflict: natuurbeelden, procedures en relaties	69
9.1 Framing door Staatsbosbeheer en de Woudreus	69
9.2 Inhoud, relatie en besluitvorming	71
10 Handvaten voor beleid en management	75
10.1 Diversificeren en ontwerpen	75
10.2 Participatie en framing	76
10.3 Bewustwording en communicatie	77
Belangrijkste literatuur	79

Samenvatting

Het Nederlandse natuurbeleid staat voor de uitdaging om de ingezette vermaatschappelijking verder vorm te geven. Dit gaat niet zonder slag of stoot. Zowel beleid als samenleving zijn complex geworden en burgers zijn mondiger dan ooit. Als gevolg hiervan worden beleidsmakers en natuurbeheerders steeds vaker geconfronteerd met afwijkende visies. Niet alleen tussen deskundigen en burgers, maar ook steeds vaker tussen burgers onderling. Één van de doelen van dit proefschrift is om bij te dragen aan deze vermaatschappelijking door inzicht te bieden in de verschillen tussen burgers onderling en tussen burgers en deskundigen.

In Hoofdstuk 2 en 3 beschrijf ik de historische ontwikkelingen in natuurbeelden in westerse samenlevingen vanaf de Romantiek en behandel ik enkele belangrijke benaderingen in het huidige onderzoek. De nadruk ligt hierbij op de omgevingspsychologie, op historische en milieufilosofische studies en op sociaal constructivistische benaderingen. Na een kritische reflectie op deze benaderingen introduceer ik de theorie over sociale representaties om het begrip natuurbeelden theoretisch uit te werken. Natuurbeelden zijn een soort common-sense kennis over de natuur: Hoe kijken mensen naar de natuur en welke waarden en overtuigingen hanteren ze? Natuurbeelden bestaan uit een aantal onderling samenhangende onderdelen, zoals de waarden die mensen hechten aan de natuur, hun visies op het natuurbeheer, hun definities van natuur en hun overtuigingen over natuurlijke processen.

In hoofdstuk 4 beschrijf ik de belangrijkste natuurbeelden van de Nederlandse bevolking. Ik onderscheid hierbij vier dominante beelden: het wildernis natuurbeeld, het brede natuurbeeld, het esthetische natuurbeeld en het functionele natuurbeeld. Elk van deze natuurbeelden leidt tot verschillende visies op het natuurbeheer. Het wildernis beeld is gebaseerd op de ecocentrische interpretatie van de intrinsieke waarde van de natuur. In deze interpretatie ligt de nadruk op de bescherming van ecosystemen. Het brede natuurbeeld is ook gebaseerd op de intrinsieke waarde van de natuur, maar dan gericht op de bescherming van de gezondheid en integriteit van individuele dieren en planten. In het esthetische natuurbeeld ligt de nadruk op aantrekkelijke en gevarieerde landschappen. Het functionele beeld tenslotte richt zich op de antropocentrische waarde van de natuur met veel aandacht voor natuur als hulpbron.

Hoofdstuk 5 en 6 beschrijft de diversiteit van natuurbeelden. Allereerst maak ik een vergelijking tussen burgers en professionals. Ik laat daarbij zien dat professionals in hun communicatie vooral de nadruk leggen op het belang van (wetenschappelijke) kennis van natuur, terwijl burgers vooral belang hechten aan de beleving van natuur.

Daarnaast beschrijf ik enkele belangrijke inhoudelijke verschillen tussen de natuurbeelden van beide groepen, vooral gerelateerd aan het verschil tussen ecocentrische, biocentrische en de antropocentrische waarde van de natuur. Deze verschillen zijn vooral op het vlak van de waarde van de natuur aanzienlijk. In hoofdstuk 6 beschrijf ik de verschillen tussen allochtone en autochtone Nederlanders. Nieuwe Nederlanders blijken vooral een functioneel natuurbeeld aan te hangen en zijn daarom weinig geporteerd van ruige natuur en natuurontwikkeling. In dit hoofdstuk beschrijf ik ook enkele kansen die deze afwijkende natuurbeelden bieden voor de verbreding van het natuurbeleid.

Hoofdstuk 7, 8 en 9 beschrijven de relatie tussen natuurbeelden en het draagvlak voor het natuurbeleid. Allereerst beschrijf ik de verschillende visies op biodiversiteit van burgers in drie Europese landen (inclusief Nederland). Hierin laat ik zien dat burgers een rijke schakering van betekenissen gebruiken om het begrip biodiversiteit te begrijpen en er een mening over te vormen. Deze betekenissen zijn vaak gebaseerd op hun persoonlijke ervaringen, kennis en interpretaties van de natuur. Hoofdstuk 8 beschrijft de framing van natuurontwikkeling in drie uiterwaarden. Deze studie laat zien dat zelfs als burgers in meerderheid positief zijn over de effecten van natuurontwikkeling, toch protest kan ontstaan. De mate van protest blijkt nauw samen te hangen met de “frames”, oftewel met de “verhalen”, die in de lokale gemeenschap rondzingen over dergelijke maatregelen. Door actieve beïnvloeding van deze verhalen (“framing”), zijn actiegroepen in staat protest te mobiliseren. Hoofdstuk 9 analyseert het hoog opgelopen conflict tussen de natuurbeheerders van een Nationaal Park en de lokale actiegroep De Woudreus. Ik laat zien hoe De Woudreus meer succes heeft in het beïnvloeden van het conflict dan Staatsbosbeheer. De Woudreus gebruikt hierbij het belang dat de lokale bevolking hecht aan het brede en het esthetische natuurbeeld succesvol als onderbouwing van hun kritiek op het beheer van het park. Gebrek aan burgerparticipatie maakt de natuurbeschermers daarnaast kwetsbaar voor verwijten van arrogantie en het negeren van de betrokkenheid van lokale bewoners bij het gebied.

In hoofdstuk 10 tenslotte probeer ik enkele handvaten te geven voor beleid en management. Ik pleit daarbij voor een meer expliciete afweging van de ecologische en sociale belangen van natuur en landschap in Nederland. Ecologische duurzaamheid op de lange termijn is alleen haalbaar als daarnaast ook gestreefd wordt naar meer culturele duurzaamheid. Daarom pleit ik voor meer ruimte voor burgerparticipatie in de besluitvorming over het beheer van natuur en landschap. Niet alleen geïnstitutionaliseerde actoren als boeren en recreatieondernemers moeten daarin een plek krijgen, maar ook individuele burgers. Het concept natuurbeelden kan daarbij ingezet worden om een discussie over verschillende visies op natuurbeheer te stimuleren.

1 Inleiding

1.1 De vermaatschappelijking van het natuurbeleid

Het Nederlandse natuurbeleid staat voor de uitdaging om de ingezette vermaatschappelijking verder vorm te geven. De eenzijdige nadruk op de ecologische aspecten van het beleid is de afgelopen jaren verbreed en het belang van natuur voor de mens heeft meer aandacht gekregen. Niet alleen is wordt het belang van de gebruikswaarde en de belevingswaarde van de natuur tegenwoordig breed erkend, ook de definitie van natuur is breder geworden. Het beleid richt zich niet meer voornamelijk op officieel erkende natuurgebieden, maar ook op agrarische cultuurlandschappen en op groene zones in steden.

Daarnaast is de uitvoering van het natuurbeleid ook op regionaal- en lokaal niveau sterk veranderd in de afgelopen tien jaar en is gebiedsgericht beleid in samenwerking met een grote variatie van actoren steeds gebruikelijker geworden. In dergelijke complexe netwerken zijn de mogelijkheden tot het actief sturen van ontwikkelingen echter beperkt. Dit leidt tot een spanningsveld tussen de behoefte aan controle en de behoefte aan samenwerking. Dit is zeker het geval wanneer discussies ontstaan over de aard van de problemen en de gewenste oplossingen. Verschillende idealen en ideeën bestaan over de natuur die met elkaar in strijd kunnen zijn. Dit is een grote uitdaging voor beleidsmakers die plotseling rekening moeten gaan houden met de uiteenlopende standpunten en belangen van een breed scala van belanghebbenden, met inbegrip van toeristen en lokale bewoners. Veel natuurbeheerders hebben moeite met de uitwerking van de sociale dimensie van het natuurbeleid. Dit geldt ook voor het omgaan met de afwijkende visies van burgers en de diversiteit die bestaat binnen deze visies.

1.2 Diversiteit onder de bevolking

Het is niet alleen het beleid dat veranderd: Ook de sociale structuur van lokale gemeenschappen en de verhouding van bewoners en toeristen tot het beleid verandert. De sociale structuur in de moderne samenleving is zeer versnipperd, en de activiteiten, eisen, en reacties van burgers zijn zeer divers geworden. Deze toenemende complexiteit van de samenleving als geheel maakt het ook moeilijker om rekening te houden met de veelheid aan opvattingen van het publiek.

Momenteel brengt 75 procent van de Nederlandse burgers tenminste eenmaal per jaar een bezoek aan een nationaal park. Recreatie in het groen is dus nog steeds een belangrijke vrijetijdsbesteding van veel mensen. Maar ook de recreatiewensen versnipperen. Ging vroeger iedereen fietsen of wandelen, tegenwoordig is dit

uitgebreid met boomhutpaden, boerengolf en mountainbiken. Deze diversiteit aan recreatieve activiteiten hebben echter nog steeds gemeen dat ze gebaseerd zijn op een “symbolische consumptie” van de groene ruimte: In welke vorm dan ook, de meeste recreanten willen genieten van de symbolische betekenis van een natuurlijke omgeving, zoals "ontspanning", "avontuur" of "gezondheid": Traditionele plattellandsgebieden herinneren ons aan de dagen van weleer, terwijl het ontstaan van nieuw leven in het voorjaar ons herinnert aan de spirituele of goddelijke basis van het menselijk leven, en het verval in de herfst ons herinnert aan onze sterfelijkheid.

Figuur 1: Krimpenerwaard 2009

Het symbolische gebruik van natuurlijke landschappen is ook een belangrijke oorzaak van de verstedelijking van het platteland. Stedelingen verhuizen naar het platteland vanwege de symbolische waarden van de open ruimte en natuurlijke gebieden. Dit leidt niet alleen tot een fysieke verstedelijking, maar ook tot een mentale verstedelijking van het platteland. Ten eerste zijn pas gearriveerde bewoners meestal minder vertrouwd met de dagelijkse productiepraktijken in landbouw, bosbouw en natuurbeheer. Zij kunnen sommige traditionele technieken negatief interpreteren, zoals het uitrijden van mest op percelen of het kappen van bomen. Ten tweede brengen veel van deze nieuwe bewoners aanzienlijke bestuurlijke en juridische ervaring en politieke netwerken met zich mee. Deze vaardigheden en netwerken zijn nuttige hulpmiddelen als geschillen ontstaan rondom het beheer van natuurgebieden. De trek naar het platteland verhoogt dus niet alleen het aantal potentiële geschillen over het gebruik en beheer van natuurgebieden, maar ook de middelen die bewoners hebben om hun belangen te verdedigen en om zich te weren in deze verschillen.

1.3 Onderzoek naar publieke visies op natuur

Deze maatschappelijke en politieke ontwikkelingen hebben een grote invloed op het natuurbeleid en het dagelijks beheer van natuurgebieden. Professionals kunnen niet langer, onafhankelijk van de samenleving als geheel, natuur beschermen en ontwikkelen. Vroeg of laat worden ze geconfronteerd met de verschillen in opvattingen die er bestaan tussen deskundigen en leken, evenals met de verscheidenheid van meningen, wensen en belangen die er bij het grote publiek bestaan. Lokale beheerders worden vaak overvallen door het ontstaan van conflicten over het natuurbehoud. Zo heeft bijvoorbeeld natuurontwikkeling op landbouwgrond herhaaldelijk tot conflicten tussen natuurbeheerders en boeren en bewoners geleid. Ook vernatting, de kap van bomen en het exotenbeheer leidt regelmatig tot protest vanuit de bevolking.

Vaak wordt gesuggereerd dat het actief betrekken van de bevolking bij het beheer dergelijke protesten kan voorkomen. Participatieve processen kunnen inderdaad zeer nuttig zijn om ruimte te geven aan uiteenlopende meningen en soms kunnen hiermee ook protesten voorkomen worden. Een dergelijke aanpak is echter niet in elke context toepasbaar. Bewoners hebben soms geen interesse of tijd om actief te participeren. Daarnaast zijn veel beheerders ook huiverig om op grote schaal participatieve processen in te zetten, onder andere vanwege de hoeveel tijd en energie die in dergelijke processen gestoken moeten worden en de moeite die het vaak kost om alle relevante actoren om tafel te krijgen. Diverse beheerders uit het natuur-, landschap- en waterbeheer hebben daarom in het verleden de behoefte geuit om via empirisch onderzoek de verschillende opvattingen van het publiek in kaart kan brengen om hiermee hun houding tegenover het beheer van natuur en landschap beter te begrijpen.

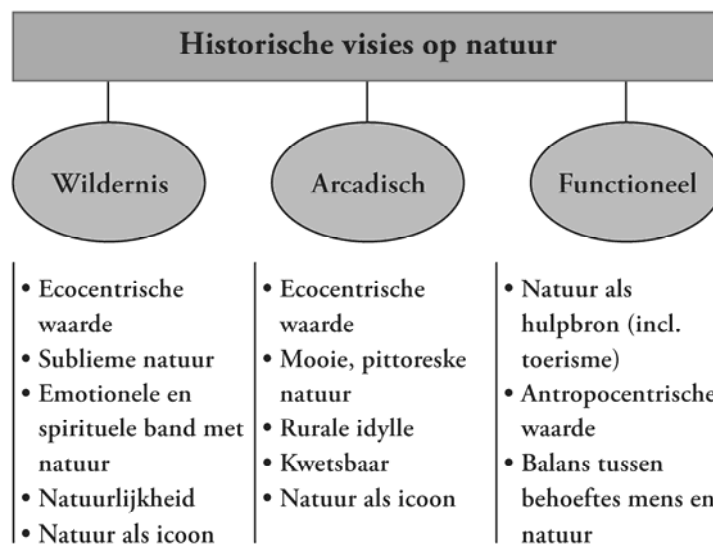

2 Natuurbeelden sinds de Romantiek

De manier waarop we tegenwoordig tegen de natuur aankijken heeft sterke historische wortels. De belangrijkste wortels liggen in de Romantiek. Maar in principe liggen de wortels nog dieper, in de Joods-christelijke en Griekse tradities waarop de Westerse cultuur gebaseerd is. In de historische nalatenschap van de Westerse opvattingen zijn tenminste drie verschillende visies op de natuur te herkennen: de Arcadische visie, de wildernis visie, en de functionele visie (zie ook figuur 2)¹.

Arcadische natuur

Als reactie op de overvolle en vervuilde steden van de industriële revolutie ontstond eind 18^e eeuw de Romantiek. In de Romantiek werden veel filosofische, ethische en esthetische opvattingen van de Verlichting ter discussie gesteld. De kritiek richtte zich vooral op de utilitaire, mechanistische, en nogal afstandelijke visie op natuur. Vanwege dit onbehagen over de resultaten van de Verlichting, ontstond onder Romantische schrijvers en schilders een roep om emoties, spontaniteit en originaliteit. De typische kunstenaar in de Romantiek was gevoelig, benadrukte de uniekheid van het individu, en verkoos kleur boven vorm en het exotische boven het vertrouwde.

Figuur 2: Historische visies op de natuur

¹ Deze beschrijving is gebaseerd op Worster, 1985; Van Koppen, 2002 en Schouten, 2005.

Het Romantische beeld van de natuur grijpt terug op Antieke visies. Al sinds de oude Grieken hebben culturele en politieke elites zich de natuur als “Arcadia” voorgesteld. Stedelijke Griekse burgers begonnen te verlangen naar de eenvoud en rust van het plattlandsleven waarin morele normen veel hoger werden verondersteld dan in de stedelijke cultuur. Het platteland werd gezien als natuurlijker dan het stedelijke leven, en de plattlandsnatuur met schone beken en het eenvoudige leven van de boeren werd geassocieerd met esthetisch en recreatief plezier. Deze Romantische visie op de natuur is gebaseerd op de idealisering van de natuur en het landelijke leven waarbij de nadruk ligt op de harmonie tussen mens en de natuur.

De Romantische visie op natuur omvat een aantal specifieke elementen. Allereerst legt het de nadruk op de expressieve dimensie van de natuur, op het ervaren van de schoonheid van de natuur en op emoties die door de natuur worden opgeroepen. Deze emoties leiden ook tot een toename van de sympathie voor dieren. Daarnaast benadrukt de arcadische visie de intrinsieke waarde van de natuur, dat wil zeggen, het belang van het beschermen van de natuur als doel op zich, los van de waarde van de natuur voor de mens. Dit hangt nauw samen met de overtuiging dat de natuur kwetsbaar is en dat menselijke invloed een bedreiging is voor de kwaliteit van de natuur. Onder invloed van landschapsschilders is de arcadische natuur tenslotte sterk gericht op specifieke iconen, zoals pittoreske en kleinschalige landschappen. De rol van de schilderkunst in het verspreiden van dergelijke iconen is tegenwoordig overgenomen door met name de televisie en de grote hoeveelheid tijdschriften rondom natuur en landschap.

Gedurende een groot deel van de moderne geschiedenis hebben twee interpretaties van de arcadische natuur naast elkaar bestaan: de waardering van de landelijke idylle, gericht op het charmante en rustige leven, en de bewondering voor de ongetemde wildernis. In de oorspronkelijke Griekse betekenis staat Arcadia echter uitdrukkelijk voor de harmonie tussen mens en natuur. De landschappen die zijn beschreven door de Griekse en Romeinse dichters waren meestal kunstmatig en gecultiveerd: Schoonheid werd gevonden in de vruchtbare valleien, niet in braakliggende terreinen. In navolging van anderen¹ beperk ik de term Arcadische natuur daarom tot de idyllische interpretatie van het Romantische beeld van de natuur, gekoppeld aan de pastorale voorstelling van de natuur als het vreedzame landelijke landschap.

Wildernis natuur

In de Romantiek was naast de aandacht voor de Arcadische idylle ook veel aandacht voor meer primitievere ervaringen die opgeroepen kunnen worden door woeste natuur. De natuur als wildernis werd veelvuldig afgebeeld en bezongen. Net als de landelijke idylle kan ook de mystificatie van wildernis worden gevonden in de kunst van alle tijden. Tot de opkomst van de Romantiek werd wildernis natuur echter

¹ Zie o.a. Keulartz et al. 2000.

meestal afgebeeld als een beangstigende plek. Het werd gebruikt als een negatieve referentie in contrast met het goede van de mens en God. Slechts in een verborgen hoekje of aan de achterkant van een park kon men soms een bezoekje aan ongecontroleerde versies van de natuur brengen.

Deze negatieve kijk op de wildernis veranderde wezenlijk aan het einde van de 18de eeuw. De scepsis van de Romantiek over de culturele en wetenschappelijke verworvenheden van de Verlichting resulteerde in de behoefte om de geestelijke en emotionele band met de natuur te herstellen. Hierdoor ontstond een verlangen naar het "echte" en het "natuurlijke", dat vooral in de wildernis gevonden zou kunnen worden. Terwijl het verlangen naar arcadische natuur kan worden gezien als een reactie op de vervuiling van de stad of de hardheid van sociale relaties in de moderne samenleving, kan de zoektocht naar de wildernis daarom worden gezien als een reactie op de rationaliteit van de moderne cultuur, de beschaving van menselijke instincten en de onderdrukking van de eigen verlangens.

In de wildernis visie op natuur ligt de blik op het vinden van het sublieme in de natuur, en op emoties als verbazing, angst, ruwheid, en duisternis. Literatuur en beeldende kunst begonnen te zoeken naar deze grootsheid van de natuur. De ontzagwekkende aspecten van bergen, jungles, woestijnen en vulkanen werd uitgebreid geportretteerd en beschreven. Het is door deze intense emoties dat men alle andere gedachten vergeten kon en in contact kon komen met de meest primaire emoties. *"De passie voor het overweldigende en sublieme in de natuur verwordt tot verwondering en verbazing van de ziel, waarin al haar bewegingen worden opgeschort met een zekere mate van horror. De geest is dan zo volledig gevuld met haar doel, dat het niemand anders kan vermaken"*¹.

Alhoewel deze wildernis visie in Amerika altijd belangrijk is gebleven, verloor het in Europa zijn aantrekkingskracht aan het eind van de 19e eeuw. De arcadische visie en de bijbehorende landelijke idylle werden weer dominant, zowel in het natuurbehoud als in de waardering voor natuur. In Nederland is er pas sinds de jaren 1980 weer sprake van een duidelijk terugkeer van het wildernis ideaal.

Functionele natuur

Ik heb beschreven hoe tijdens de Romantiek twee opvattingen over de natuur dominant waren: de arcadische visie en de wildernis visie. Maar de Romantische stroming van de 19de eeuw was een culturele stroming van de elite. Als gevolg hiervan hadden de arcadische- en wildernis visie voornamelijk betrekking op de gegoede klasse. Om volledig inzicht te krijgen in de verschillende manieren waarop de natuur is waargenomen gedurende de afgelopen eeuwen moeten we dus breder kijken, voorbij de elite van kunstenaars en ondernemers. We komen dan uit bij een derde natuurbeeld, het functionele natuurbeeld.

¹ Vertaald uit Burke, 1757, p. 27.

Tot aan de Verlichting werd natuur gewoonlijk geconceptualiseerd als onderdeel van een goddelijke hiërarchie: Alles in de natuur had zijn goddelijke plaats, en de natuur was een zorgvuldig ontworpen goddelijk geheel. Bij het ontdekken van de natuur konden we onze echte relatie met God herkennen. Deze teleologische kijk op de wereld was dominant in het christendom tot het ontstaan van de Verlichting en is nog steeds invloedrijk in vele niet-westerse samenlevingen.

De dominante teleologische kijk op de wereld werd geleidelijk vervangen door een meer mechanistische visie. Natuur en God werden gescheiden en God's plaats was niet meer *in*, maar *boven* de natuur. De natuurwetenschappen maakten zich geleidelijk los van de teleologische wereld visie en de nadruk kwam te liggen op de ontdekking van de natuurwetten. Men begon de natuur steeds meer te zien als een complex systeem van krachten die alleen konden worden onthuld door wetenschappelijk onderzoek. Het begrijpen van de natuur kwam daarmee buiten het bereik van de gewone burgers. Inzicht in de werking van de natuur kon alleen met behulp van wetenschappelijke instrumenten worden ontdekt. Hierdoor werd de natuur onderdeel van het wetenschappelijk systeem, afgescheiden van de belevingswereld van gewone mensen. Deze scheiding van wetenschap en zintuiglijke ervaring is nog steeds te herkennen in het huidige natuurbeheer.

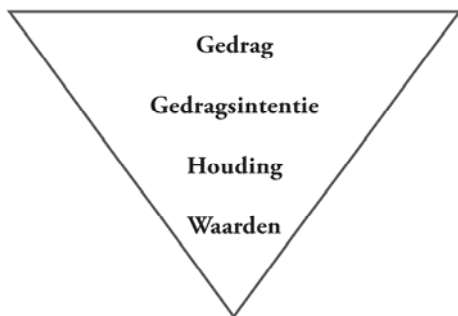
Deze verwetenschappelijk van de natuur is ook nauw verbonden aan de ontwikkeling van een functionele visie op de natuur. Het vereren van de natuur en het rentmeesterschap over de natuur ter ere van God was niet langer voor iedereen vanzelfsprekend. Als gevolg worden meer utilitaire natuurwaarden belangrijk die samenhangen met een functionele visie op de natuur. Natuur wordt gezien als een bron voor economische ontwikkeling, bijvoorbeeld voor de landbouw of de mijnbouw. In zijn meest extreme vorm is de natuur niets meer dan een voorraad grondstoffen die dient om de behoeften van de mens te vervullen. Deze functionele visie komt meestal echter naar voren in een meer verlichte vorm, waarbij wel de noodzaak wordt erkend om een evenwicht te vinden tussen menselijke behoeften en natuurbehoud. De bescherming van de natuur is niet superieur aan het menselijk gebruik van de natuur, maar er wordt gezocht naar een evenwicht tussen menselijke behoeften (met inbegrip van de economische behoeften) en ecologische behoeften. Binnen deze visie kan natuurbehoud dus nog steeds worden gewaardeerd, zij het om andere redenen dan in de arcadische- of de wildernis visie op de natuur. De nadruk ligt bijvoorbeeld niet op de bescherming van zeldzame en bedreigde soorten of op biodiversiteit, maar op het culturele landschap en cultuurvolgende soorten zoals weidevogels.

3 Empirisch onderzoek naar burgers en natuur

De huidige natuurbeelden zijn dus gebaseerd op historische beelden. Tegelijkertijd zijn deze beelden door de loop der tijd steeds meer gefragmenteerd geraakt. Dit is één van de redenen waarom conflicten kunnen ontstaan in het natuurbeheer. Het is dan ook niet verwonderlijk dat uitgebreid onderzoek is gedaan naar de relatie tussen burgers en natuur en landschap. Dit onderzoek is vanuit verschillende theoretische uitgangspunten uitgevoerd. Drie belangrijke stromingen bespreek ik hieronder.

3.1 Waarden, overtuigingen en houdingen

Veel studies onderzoeken de relatie tussen waarden, houding en gedrag ten opzichte van natuur, milieu en landschap. Daarbij wordt verondersteld dat waarden, waarderingen en houdingen onderdeel zijn van een “cognitieve hiërarchie”: Waarden zouden houdingen beïnvloeden, en via de gedragsintenties uiteindelijk ook het gedrag beïnvloeden (figuur 2).

Figuur 2: De cognitieve hiërarchie

In dit onderzoek wordt vaak onderscheid gemaakt tussen ecocentrische, altruïstische en egoïstische waarden. Uit onderzoek blijkt dat de steun voor ecocentrische waarden over het algemeen hoog is. Bijvoorbeeld in een representatieve enquête onder 2.000 Nederlandse inwoners onderschreven 92% van de respondenten de stelling dat "de natuur belangrijk is voor zichzelf, onafhankelijk van de functies die het heeft voor de mensheid"¹. Ecocentrische waarden vind je vaker bij stedelijke en hoogopgeleide mensen, bij vrouwen, mensen met postmaterialistische waarden en bij leden van natuurorganisaties. Ecocentrische waarden blijken positief te correleren met positieve houdingen ten opzichte van het belang van de instandhouding van bossen en mensen

¹ Buijs & Volker, 1997.

die ecocentrische waarden met zich meedragen prefereren de bescherming van biodiversiteit. Uit uitgebreid onderzoek is echter gebleken dat de cognitieve hiërarchie van waarden, houdingen en gedrag niet altijd zo sterk is als soms wordt beweerd. Vooral de relatie met gedrag is vaak moeilijk te bepalen. Het feit dat mensen achter ecocentrische waarden staan en natuurbehoud belangrijk vinden, is niet altijd voldoende om hun meer specifieke mening over de dagelijkse keuzes in het natuurbeheer te begrijpen. Daarom is gesuggereerd dat de verschillende waarden verder moeten worden gedifferentieerd om de diversiteit van argumenten te begrijpen waarom mensen instemmen met of juist protesteren tegen het beheer van natuurgebieden. Op dat moment komen natuurbeelden om de hoek kijken (zie hoofdstuk 4).

3.2 Landschapsvoorkeuren

Sinds in de jaren 70 is geconstateerd dat grote verschillen in landschapswaardering bestaan tussen leken en deskundigen, zijn vanuit de omgevingspsychologie vele studies verricht naar de landschapsvoorkeuren van burgers. In deze studies is bijvoorbeeld gebleken dat deskundigen en leken de gecultiveerdheid, de complexiteit en samenhang van het landschap verschillend interpreteren. Bovendien beoordelen deskundigen ook toekomstige landschappelijke ontwikkelingen anders. Hoewel experts de voorkeur aan het herstel van het traditionele culturele landschap geven, geven leken vaak de voorkeur aan ofwel herbebossing of aan de intensivering van de landbouw.

Studies naar de landschapsvoorkeuren van burgers hebben zich vooral in Amerika ontwikkeld tot een serieus (en vaak verplicht) alternatief voor de sterk bekritiseerde landschapsevaluaties op basis van deskundigenbeoordelingen. De meeste studies in dit wetenschapsveld zijn gebaseerd op het *methodologisch individualisme*. Deze aanpak richt zich op de beleving en meningsvorming van individuele burgers, los van de sociale context waarin deze betekenissen gevormd worden. Landschap wordt daarbij beschouwd als een externe stimulus waarop individuen reageren.

Hoewel de theorievorming in de omgevingspsychologie nog niet optimaal ontwikkeld is, baseren de meeste theorieën zich op de invloed van evolutionaire processen op onze huidige landschapsvoorkeuren. Verondersteld wordt dat de reacties van mensen op natuurlijke landschappen vooral zijn ontwikkeld door middel van adaptieve processen ontstaan in de loop van de menselijke evolutie. Omdat het natuurlijke landschap de natuurlijke habitat van de mens is geweest gedurende het grootste deel van hun evolutionaire geschiedenis, hebben de mensen zich aangepast aan deze landschappen en geven de voorkeur aan landschappen die het best aan hun evolutionaire (biologische) behoeften voldoen. Omgevingen die in de vroege dagen van de evolutionaire ontwikkeling van de mens de beste kansen om te overleven

boden, zouden daarom nog steeds positieve gevoelens opwekken, terwijl omgevingen die vroeger als bedreigend werden ervaren negatieve gevoelens opwekken.

Een van de meest invloedrijke voorbeelden van een adaptieve theorie is de theorie van informatie verwerking van Kaplan en Kaplan (1989). Zij suggereren dat de mensen twee fundamentele behoeften hebben in natuurlijke omgevingen: de behoefte om te *begrijpen* en de behoefte om te *verkennen*. Deze behoeften kunnen worden vervuld in de direct zichtbare omgeving, maar ook in een nog onzichtbare omgeving, verborgen achter de horizon of achter de bomen. Door combinatie van deze factoren is een "voorkeursmatrix" geformuleerd, bestaande uit vier landschappelijke kenmerken die verondersteld worden een positieve invloed op de landschapsperceptie te hebben: samenhang, complexiteit, mysterie en leesbaarheid (figuur 3).

	Begrijpen	Ontdekken
Directe informatie	Samenhang	Complexiteit
Indirecte informatie	Leesbaarheid	Mysterie

Figuur 3: Landschapspreferenties volgens Kaplan en Kaplan (1989)

Samenhang verwijst naar het gemak van het structureren- en begrijpen van een landschap; *leesbaarheid* naar oriëntatiemogelijkheden en het vinden van de weg; *complexiteit* naar de beschikbaarheid en de verscheidenheid van informatie in het landschap; en *mysterie* naar de verwachting van het vinden van nieuwe informatie als men het landschap verder betreedt. Diverse empirische studies hebben laten zien dat vooral mysterie en samenhang positief zijn gerelateerd aan landschappelijke voorkeuren. De invloed van complexiteit op landschapsvoorkeuren is minder duidelijk, en leesbaarheid blijkt meestal geen effect te hebben.

Gebaseerd op deze en andere theorieën, suggereren studies vanuit de omgevingspsychologie een breed scala van landschapselementen die positief gerelateerd zijn aan de voorkeuren voor landschappen. Zo hebben veel mensen een voorkeur voor natuurlijke omgevingen boven bebouwde omgevingen en neemt de voorkeur voor natuurlijke landschappen toe met de aanwezigheid van vegetatie, de zichtbaarheid van water, landschappelijke variatie, de afwezigheid van menselijke bouwwerken, de weidsheid van het uitzicht, en de samenhang van het landschap.

De omgevingspsychologie heeft een sterke methodologie en typologie ontwikkeld voor het meten van waarden en waarderingen. Tegelijkertijd is de omgevingspsychologie theoretisch minder sterk ontwikkeld, en is de focus op puur individuele processen en op consensus in landschapsvoorkeuren een belangrijke beperking.

3.3 Framing en de sociale constructie van natuur

In de moderne sociologie is sinds de negentiger jaren een geheel andere benadering van de verhouding tussen de mens en z'n fysieke omgeving dominant geworden. In deze benadering ligt de nadruk op de sociale processen waarmee mensen en organisaties de betekenis van natuur en landschap actief construeren. In tegenstelling tot de omgevingspsychologie wordt de nadruk dus niet gelegd op individuele voorkeuren, maar op de sociale context waarbinnen die voorkeuren en meningen gevormd worden. Deze betekenis wordt geconstrueerd via het gebruik van taal en communicatie, via wat men "discoursen" noemt. Waarden, houdingen en voorkeuren worden gezien als betekenissen die steeds opnieuw ontwikkeld en uitgewisseld worden in discursieve interacties tussen verschillende actoren. De rol van de fysieke omgeving krijgt hierbij vaak minder aandacht.

Het merendeel van de studies in deze traditie richten zich op de politieke processen in de professionele arena of op de sociale constructie van natuur in de massamedia. Met betrekking tot burgers is vooral de sociale constructie van natuurlijkheid en wildernis onderzocht. Er is onderzocht hoe natuurlijkheid, authenticiteit en wildheid worden gebruikt als retorische argumenten ter bevordering van visies op natuurbeheer. Terwijl buitenstaanders zich meestal beroepen op vormen van natuurlijkheid zonder enige invloed van de mens, verwezen bewoners vaak naar wat de onderzoekers "gecultiveerde natuurlijkheid" noemen. Gecultiveerde natuurlijkheid is een natuurlijkheid waarin de geschiedenis van hun lokale identiteit nog steeds kan worden herkend¹.

Framing

Een voorbeeld van een constructivistische theorie die wordt gebruikt om te begrijpen hoe mensen handelen in relatie tot de natuurlijke omgeving kan worden gevonden in theorieën over framing. Deze theorieën richten zich op het begrijpen van sociale en politieke conflicten en de rol die framing speelt in dergelijke conflicten. Een frame kan beschouwd worden als een verhaal. Het is het verhaal dat belanghebbenden vertellen over een conflict. Elk frame vertelt een ander verhaal en over wat er op het spel staat, wat als feiten wordt beschouwd, en welke argumenten, gebeurtenissen en ervaringen van belang zijn voor het begrijpen van de kwestie.

Ook in conflicten over landgebruik en het beheer van natuurlijke hulpbronnen speelt framing een belangrijke rol in de ontwikkeling van het conflict. Ten eerste bakenen frames kwesties af: Zij identificeren het probleem en koppelen bepaalde eigenschappen aan dit probleem. Ten tweede wordt door framing het belang van specifieke acties benadrukt om tot oplossingen komen. Ten derde wordt framing gebruikt om anderen te mobiliseren. Een frame suggereert niet alleen een

¹ Macnaghten, 1991.

gemeenschappelijke definitie van- en oplossingen voor het probleem, maar mobiliseert ook actoren om mee te doen aan het oplossen van het probleem.

De sociaal-constructivistische benaderingen hebben zowel oog voor de sociale component als voor de dynamiek van natuuropvattingen. De grote nadruk op de continue herdefinitie van betekenissen en het verwaarlozen van de invloed van de fysieke natuur op de opvattingen van mensen maken deze theorie in mijn ogen minder geschikt voor het onderzoeken van opvattingen van burgers.

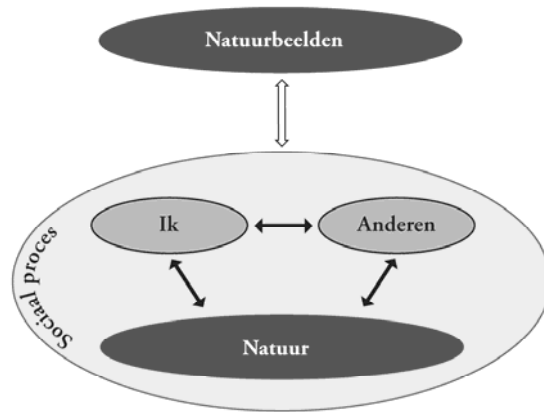
Op basis van deze observaties formuleer ik een aantal criteria voor de theorie in dit proefschrift. Allereerst moet de theorie het belang van zowel individuele cognities als van de sociale processen waarin die cognities ontwikkeld worden beschrijven. Daarnaast moet de theorie het bestaan van verschillende visies op de natuur incorporeren. Ten derde moet de theorie zich niet richten op één aspect van de relatie tussen mens en natuur, maar ook op de onderlinge samenhang in de verschillende betekenissen. Ten vierde moet de theorie ruimte bieden voor zowel kwalitatieve als kwantitatieve onderzoeksmethoden. Maar het belangrijkste criterium is dat de theorie ruimte moet bieden voor het onderzoek van de relatie tussen de mens en zijn natuurlijke leefomgevingen in de *alledaagse praktijken* van recreatie en natuurbeheer. Om aan deze criteria tegemoet te komen, introduceer ik in mijn proefschrift de theorie van de sociale representaties om de natuurbeelden van burgers te beschrijven.

3.4 Natuurbeelden als sociale representaties

In tegenstelling tot de meeste tradities in de omgevingspsychologie richt de theorie van sociale representaties zich expliciet in de sociale processen waarbinnen dergelijke representaties worden ontwikkeld. Vandaar de naam *sociale* representaties. Deze theorie is daarom bijzonder geschikt om de sociaal-historische processen waarbinnen natuurbeelden worden ontwikkeld te onderzoeken. De opkomst en verspreiding van het Romantische natuurbeeld aan het einde van de 18de eeuw is immers een duidelijk voorbeeld van een dergelijke sociaal-historische processen. In dit proefschrift benader ik het concept natuurbeelden daarom als *de sociale representaties van de natuur*.

In de theorie van sociale representaties ligt de nadruk op de ontwikkeling van alledaagse kennis door sociale groepen. Hoe begrijpen groepen de sociale en materiële wereld om hen heen, en welke betekenissen hechten zij aan die wereld? Hiermee is de theorie gepositioneerd tussen het methodologisch individualisme van de landschapspsychologie en het sociaal constructivisme van bijvoorbeeld framing theorieën. Natuurbeelden zijn niet puur persoonlijk, ontwikkeld in een individueel proces van waarneming en interpretatie van onze natuurlijke omgeving. Natuurbeelden worden voornamelijk geproduceerd door communicatie met andere mensen en door middel van instituties als de media, natuurbeschermingsorganisaties en recreatiepraktijken. Maar tegelijkertijd zijn natuurbeelden ook niet slechts sociaal

geconstrueerde definities van natuur, die flexibel en strategisch gebruikt worden als argumenten in het debat. Figuur 4 illustreert de sociale context waarin de sociale representaties van de natuur worden ontwikkeld.

Figuur 4: De ontwikkeling van natuurbeelden als het resultaat van de interactie tussen een persoon ("Ik"), de sociale groep waartoe hij of zij behoort ("anderen"), en de fysieke omgeving ("natuur").

Doordat natuurbeelden sociaal bepaald zijn, kunnen ze ook verschillen tussen verschillende sociale groepen. Elke groep kan z'n eigen natuurbeelden ontwikkelen. Jagers zullen andere natuurbeelden ontwikkeld hebben dan vogelaars en boeren hebben andere natuurbeelden dan de meeste stedelingen. Natuurbeelden zijn daarnaast ook *holistische* beelden. Ze bestaan uit een groot aantal onderling samenhangende betekenissen die een specifieke sociale groep toekent aan de natuur. Verschillende elementen kunnen hierbij onderscheiden worden, zoals waarden, overtuigingen, of iconen. Sommige elementen worden gedeeld door meerdere natuurbeelden, terwijl anderen uniek zijn voor een bepaald natuurbeeld.

Wat zijn de functies van natuurbeelden? Natuurbeelden fungeren als *culturele hulpbronnen* die door individuen en groepen wordt gebruikt om de natuurlijke omgeving te begrijpen en om te handelen in praktijken van bijvoorbeeld natuurbeheer en natuurrecreatie. Op het individuele niveau dienen natuurbeelden vooral als hulpbron om betekenis te geven aan onze natuurervaringen. Ze bieden mensen een repertoire van cultureel bepaalde waarden, overtuigingen, definities, metaforen en iconen die van invloed zijn op de waarneming en waardering van natuurlijke landschappen. Hiermee bieden ze een symbolisch referentiekader voor de interpretatie van onze zintuiglijke waarnemingen. Dit effect van natuurbeelden zal in hoofdstuk 6 verder onderzocht worden.

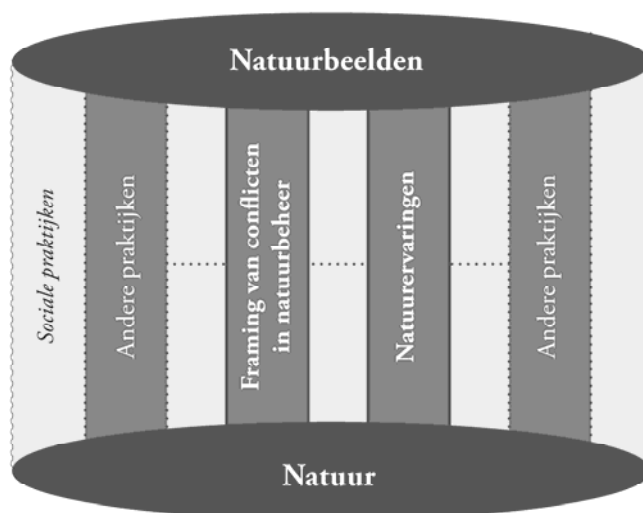
Daarnaast dienen natuurbeelden als een culturele hulpbron voor het handelen in het sociaal-politieke domein. Een voorbeeld hiervan is het gebruik van natuurbeelden in de framing van het beheer van natuur en landschap. Vooral in praktijken waar de natuurlijke omgeving onderwerp van sociaal-politieke conflicten is geworden, kunnen

natuurbeelden strategisch ingezet worden om vóór of tegen een bepaalde vorm van beheer te pleiten. Actoren kunnen de steun voor een specifiek frame verbeteren door te verwijzen naar de dominante natuurbeelden onder de relevante actoren. In hoofdstuk 8 en 9 beschrijf ik hoe natuurbeelden worden gebruikt in conflicten rondom het beheer van uiterwaarden en Nationale Parken.

Op basis van deze theoretische overwegingen, heb ik vier onderzoeksvragen geformuleerd in mijn proefschrift:

1. Welke natuurbeelden kunnen worden onderscheiden onder burgers?
2. Hoe worden dergelijke natuurbeelden gevormd en gewijzigd?
3. Hoe gebruiken actoren natuurbeelden in de framing van conflicten rondom natuurbeheer?
4. In welke mate beïnvloeden natuurbeelden de landschapsvoorkeuren van burgers?

Dit leidt tot het volgende theoretische model van dit proefschrift (figuur 5).

Figuur 5: Conceptueel model van het proefschrift

In dit proefschrift zijn vijf empirische studies uitgevoerd om de natuurbeelden van de Nederlandse bevolking te achterhalen en de consequenties van deze beelden voor het natuurbeleid te onderzoeken. Om de praktische relevantie van het proefschrift te waarborgen, zijn deze studies met opzet vaak uitgevoerd rondom bestaande natuurbeschermings- of natuurontwikkelingsprojecten. In de verschillende studies zijn in totaal zijn 98 mondelinge interviews gehouden met burgers uit alle windsteken van Nederland, 144 mensen hebben deelgenomen aan discussiebijeenkomsten en 1190 mensen hebben een schriftelijke enquête ingevuld.

Deze studie is gepubliceerd als:

Buijs, A. E. (2009). Lay people's images of nature: frameworks of values, beliefs and value orientations. *Society and Natural Resources*, 22(5), 417-432.

4 Vier dominante natuurbeelden

4.1 Kenmerken van natuurbeelden

Zoals beschreven in hoofdstuk 3 kunnen natuurbeelden gedefinieerd worden als de onderling samenhangende betekenissen die mensen toekennen aan de natuur. Het gaat hierbij om drie verschillende soorten betekenissen: normatieve betekenissen (de waarde van de natuur), cognitieve betekenissen (het kennen van de natuur) en expressieve betekenissen (het ervaren en beleven van de natuur)¹.

Allereerst de normatieve dimensie van natuurbeelden. Deze normatieve dimensie heeft betrekking op de morele status die we toekennen aan planten, dieren en ecosystemen. Als mensen praten over waarom de natuur voor hen van belang is, verwijzen ze vaak naar de intrinsieke waarde van de natuur of naar de antropocentrische waarde van de natuur. Vooral de intrinsieke waarde kan op veel steun rekenen: Het belang om de natuur te beschermen, puur voor de natuur an sich, onafhankelijk van de functies die de natuur voor de mens heeft, wordt door velen onderschreven. Anderen daarentegen leggen meer nadruk op de antropocentrische waarde van de natuur, waarbij het nut voor de mens centraal staat, bijvoorbeeld voor de landbouw, voor delfstofwinning of om CO₂ af te vangen.

De studies in dit proefschrift laten zien dat het van belang is om onderscheid te maken tussen twee verschillende interpretaties van de intrinsieke waarde van natuur. In de *ecocentrische* interpretatie van de intrinsieke waarde ligt de nadruk op het behoud van holistische systemen in de natuur. De morele waarde van dieren en planten is dan ondergeschikt aan de waarde van het collectief, zoals populaties, soorten en ecosystemen. Natuurbescherming wordt vooral gekoppeld aan het beschermen en verbeteren van de kwaliteit en integriteit van ecosystemen en habitats. Deze ecocentrische waarde van de natuur is dominant in het hedendaagse Nederlandse natuurbeleid².

Hoewel een deel van de burgers dergelijke ecocentrische waarden van de natuur ondersteunt, bestaat er ook een aanzienlijke groep die de intrinsieke waarde op een andere, meer individualistische manier interpreteert. In deze interpretatie wordt niet zozeer waarde toegekend aan soorten of ecosystemen, maar aan ieder levend wezen afzonderlijk. Individuele dieren en planten worden in deze denkwijze ethisch gezien boven collectieve systemen geplaatst, bijvoorbeeld omdat in tegenstelling tot abstracte systemen, individuele dieren en planten pijn kunnen ervaren, zich voortplanten en dood kunnen gaan. Het volgende citaat geeft een voorbeeld van deze denkwijze.

¹ Zie ook Keulartz et al., 2000.

² Ibid.

“Beheerders moeten niet onnodig bomen kappen, alleen maar omdat andere soorten daarvan zouden profiteren. Zo’n boom leeft, net als wij! Wie zijn wij, om te besluiten dat die boom nuttig is of niet?”

In navolging van de milieufilosofische literatuur heb ik deze individualistische interpretatie van intrinsieke waarde de *biocentrische* waarde van de natuur genoemd. Volgens zulke biocentrische waarden moet natuurbeheer beoordeeld worden op basis van het effect op individuele dieren en planten in plaats van op ecosystemen. Natuurbeheerders moeten niet nodeloos interveniëren in het leven van dieren en planten, en al helemaal niet om een “abstract” ecosysteem te beschermen of uit te breiden. Burgers die dergelijke biocentrische waarde van de natuur aanhangen hebben grote moeite met bijvoorbeeld het kappen van bomen of met het verwijderen van exoten gericht op het behoud van in hun ogen abstracte concepten als ecosystemen of habitats. Dit onderscheid tussen ecocentrische en biocentrische interpretaties van de intrinsieke waarde is een belangrijke oorzaak van het bestaan van verschillende natuurbeelden onder de bevolking en kan leiden tot conflicten tussen bewoners en beheerders.

De tweede dimensie van natuurbeelden is de cognitieve dimensie. De cognitieve dimensie heeft enerzijds betrekking op de definities die mensen hanteren voor het begrip natuur en de scheidslijnen die zij trekken tussen natuur en cultuur en anderzijds op hun overtuigingen over hoe de natuur functioneert. Eerder onderzoek heeft al aangetoond dat een groot deel van de Nederlandse bevolking een brede definitie hanteert van het begrip natuur. Veel burgers beperken het begrip natuur niet tot grote en zich relatief onafhankelijk ontwikkelende natuurgebieden, maar verstaan daar ook veelal agrarische gebieden onder en soms zelfs stadsparken en kamerplanten¹. Daarnaast hebben burgers vaak hele specifieke overtuigingen over de natuur. Ze kunnen er bijvoorbeeld van overtuigd zijn dat de natuur heel erg kwetsbaar is of dat de natuur altijd naar een vast evenwicht neigt. Soms zijn deze overtuigingen gebaseerd op bestaande ecologische inzichten. Maar het komt ook voor dat deze overtuigingen gebaseerd zijn op oude, al achterhaalde visies. Zolang mensen geloven dat dergelijke overtuigingen kloppen, zullen ze handelen naar die overtuigingen en zullen ze hun houding en gedrag ten opzichte van de natuur hierop baseren.

De derde dimensie van natuurbeelden is de expressieve dimensie. De expressieve dimensie is gebaseerd op de ervaringen die mensen belangrijk vinden in de natuur. Het kan hierbij gaan om de ervaring van landschappelijke schoonheid, maar ook om een diep gevoelde verbondenheid met de natuur of om de fascinatie voor allerlei onvoorspelbare processen in de natuur.

De verschillende elementen van een natuurbeeld blijken vaak onderling samen te hangen. Algemene waarden hangen niet alleen samen met specifieke visies op natuurbeheer, maar ook met de manier waarop mensen de natuur definiëren en hun overtuigingen over ecologische processen. Zo leiden ecocentrische waarden vaak tot

¹ Buijs en Volker, 1997.

een voorkeur voor het herscheppen en beschermen van de natuurlijke processen in de natuur en dus tot een hands-off visie op natuurbeheer. Maar dergelijke waarden hangen ook vaak samen met specifieke definities en overtuigingen. Bij een ecocentrisch waarde van de natuur en een hands-off visie op natuurbehoud vinden we vaak een smalle definitie van de natuur: natuur wordt gedefinieerd als datgene dat niet beïnvloed is door de mens. Kleinschalige agrarische gebieden worden dan soms nog als natuur gezien, maar grootschalige gebieden en stadsparken worden niet als zodanig herkend. Tenslotte hangen ook specifieke overtuigingen hier weer meer samen, zoals de overtuiging dat de natuur kwetsbaar is.

4.2 Vier natuurbeelden

Gebaseerd op de studies in dit proefschrift concludeer ik dat vier verschillende natuurbeelden dominant zijn onder de Nederlandse bevolking: het wildernis natuurbeeld, het brede natuurbeeld, het esthetische natuurbeeld en het functionele natuurbeeld (zie figuur 6).

Wildernis natuurbeeld

In het wildernis natuurbeeld staat de autonomie en onafhankelijkheid van de natuur centraal. De autonome ontwikkeling van ecosystemen moet gerespecteerd en indien mogelijk bevorderd worden. Ingrijpen van de mens moet tot een minimum worden beperkt, en mag zeker niet zichtbaar zijn. Dit zou immers de illusie van de natuurlijkheid van het systeem verstoren. Natuurlijkheid wordt hierbij door veel burgers vooral geïnterpreteerd als de afwezigheid van *zichtbaar* menselijk ingrijpen. Binnen het wildernis natuurbeeld bestaan twee stromingen: sommigen steunen het ingrijpen via natuurontwikkeling, om daarmee gunstige omstandigheden te scheppen voor een verdere autonome ontwikkeling van het ecosysteem, terwijl anderen per definitie niet willen ingrijpen en de natuur volledig zijn gang willen laten gaan¹.

Het wildernis natuurbeeld is sterk gebaseerd op de ecocentrische waarde van natuur. De intrinsieke waarde van de natuur wordt hierbij op een holistische manier geïnterpreteerd en vertaald als het beschermen van ecologische systemen. Er worden strenge criteria gehanteerd om te bepalen of iets natuur is of niet, waarbij wederom de onafhankelijkheid van menselijke invloed een belangrijk criterium is. Alleen ongerepte natuur wordt daarom als echte natuur gezien. Vaak wordt verwezen naar een 'oertoestand' van de natuur, nog voordat de mens bestond. Deze oertoestand geldt voor veel mensen als ideaalbeeld: *“Natuur is alles op aarde dat overblijft als je alle dingen die mensen hebben gebouwd of gedaan weglaat”*.

¹ Aanvankelijk heb ik deze laatste interpretatie het autonomie-natuurbeeld genoemd (Buijs, 2009a).

De meeste lezers zullen dit natuurbeeld herkennen als een beeld dat vrij goed aansluit bij het huidige natuurbeleid.

	Normatief (waarden)		Cognitief (kennen)	
	Waarden	Visie op natuurbeheer (Waarde-oriëntatie)	Definitie van natuur	Overtuigingen
Wildernis	Intrinsiek: Ecocentrisch	Hands-off	Smal	Natuur is kwetsbaar Natuur is wetenschappelijk begrijpbaar
Breed	Intrinsiek: Biocentrisch	Beperkt beheer (Gericht op flora en fauna)	Breed	Natuur is kwetsbaar Natuur is dynamisch Natuur is onvoorspelbaar
Esthetisch	Zwak anthropocentrisch	Beperkt beheer (Landschapsbeheer)	Vrij breed	Natuur is kwetsbaar Natuur is in balans
Functioneel	Anthropocentrisch	Actief beheer van hulpbronnen	Vrij breed	Natuur is robuust Natuur is dynamisch
Gedeelde elementen	Een algemene waardering van de natuur en erkenning van het belang van natuurbescherming.		De natuur als bron van schoonheid, gezondheid en als noodzakelijke basis voor het menselijk bestaan.	

Figuur 6: Dominante natuurbeelden van de Nederlandse bevolking

Breed natuurbeeld

Het brede natuurbeeld is ook gebaseerd op de intrinsieke waarde van de natuur. In dit beeld wordt deze waarde echter op een meer individualistische manier geïnterpreteerd. Individuele dieren en planten hebben intrinsieke waarde en moeten daarom beschermd worden (*biocentrisme*). Natuurbeheer wordt daarom geëvalueerd op basis van het effect op de gezondheid en integriteit van individuele dieren en planten. Deze interpretatie wijkt dus sterk af van de dominante waardeoriëntaties in het huidige natuurbeheer, waarbij de nadruk sterk ligt op ecosystemen en habitats. Verschillende studies in dit proefschrift laten zien dat dit verschil een belangrijke bron is van conflict tussen burgers en natuurbeheerders.

Het brede natuurbeeld richt zich op beperkt ingrijpen van de mens in de natuur. Actief beheer (zoals bijvoederen of selectieve kap) is nodig als de gezondheid van dieren of planten in gevaar komt. “*Ik denk dat het de natuur ten goede komt, als je af en toe dood hout verwijdert, of bomen die te dicht bij elkaar staan. Anders worden andere bomen verstikt of worden ze ziek*”.

In dit natuurbeeld worden ook een aanzienlijk minder scherpe scheidslijn gehanteerd tussen natuur en de mens. De aanwezigheid van de mens is voor deze groep veel minder storend dan bij de vorige drie natuurbeelden. Ingrijpen van de mens in de natuur maakt deze natuur niet per definitie minder waardevol. Het brede natuurbeeld wordt daarom gekenmerkt door een veel bredere definitie van natuur dan in het wildernis natuurbeeld. Alle levensvormen, hoe onaanzienlijk of hinderlijk ook, zijn onderdeel van de natuur en verdienen (in principe) bescherming. Natuur wordt gezien als kwetsbaar, maar ook als onvoorspelbaar en als té complex om helemaal te kunnen worden voorzien en beheerst door de mens. Dit laatste veroorzaakt enige scepsis ten opzichte van de mogelijkheden van de ecologische wetenschappen om de natuur te sturen om bijvoorbeeld de biodiversiteit te bevorderen.

Esthetisch natuurbeeld

In het esthetische natuurbeeld is natuur belangrijk omdat het de mens veel schoonheid en prettige ervaringen biedt. Dit wordt vaak een zwak antropocentrische waarde van de natuur genoemd, omdat weliswaar utilitaire waarden centraal staan, maar vooral gerelateerd aan het genieten van de natuur, van schoonheid en rust. De nadruk ligt dus niet op het materiële gebruik van de natuur als grondstof en basis voor landbouw, bosbouw of mijnbouw. Het natuurbeheer moet zich daarom vooral richten op het creëren en beheren van aantrekkelijke landschappen en het optimaliseren van de recreatieve mogelijkheden in dat landschap. “*Wat voor natuur hou je over als je het niet mag bezoeken? Wat voor nut heeft het, als je er niets mee mag doen en niemand kan het zien? Waarom zou je het dan moeten beschermen?*”

Vanuit dit beeld bestaat een voorkeur voor verzorgde landschappen, waarbij landschapsdiversiteit en goed onderhoud centraal staan. Hiertoe moet de mens actief ingrijpen in het beheer van de natuur. Een relatief brede definitie wordt gehanteerd

van de natuur, waarbij cultuurlandschappen en stadsparken even waardevol zijn als officieel erkende natuurgebieden. Tenslotte wordt het evenwicht van de natuur erg belangrijk gevonden, evenals het evenwicht tussen natuur en cultuur.

Functioneel natuurbeeld

Het functionele natuurbeeld is het enige echt antropocentrische of utilitaire natuurbeeld. De natuur moet intensief beheer worden. Dit beheer is vooral gericht op het beschermen en benutten van de natuurlijke hulpbronnen en op de economische afhankelijkheid van de lokale gemeenschap. De belangen van landbouw, bosbouw, recreatie en toerisme staan daarbij centraal. Actief beheer is daarnaast ook noodzakelijk om de verspreiding van overlast en ziektes vanuit natuurgebieden te voorkomen. Deze overlast kan variëren van onkruiden in de landbouw tot muggenplagen in de woonomgeving. De natuur wordt als minder kwetsbaar gezien dan in de andere natuurbeelden. Volgens het functionele natuurbeeld is natuurbescherming weliswaar belangrijk, maar kan de natuur tegelijkertijd ook wel een stootje hebben. Ze wordt gezien als robuust en flexibel, en goed in staat zich aan te passen aan nieuwe omstandigheden. De natuur heeft zich in het verleden altijd aangepast aan veranderende omstandigheden, waarom zou dat nu niet meer lukken? *“De natuur is misschien kwetsbaar, maar ik denk dat ze zich uiteindelijk altijd weer opricht. Ik denk als je het de kans geeft, dat natuur erg taai en sterk is. Het kan wel tegen een stootje”.*

Natuurlijk zijn bovenstaande natuurbeelden ideaaltypen: Het zijn beschrijvingen van vier verschillende visies op de natuur. De visies van individuele mensen zal in de praktijk niet altijd tot in detail overeenkomen met zo'n ideaaltypische visie en sommige mensen zullen een tussenpositie innemen tussen bijvoorbeeld het inclusieve en het esthetische natuurbeeld.

Het beschrijven van natuurbeelden als ideaaltypen kan actoren helpen zich bewust te worden van de verschillende visies op de natuur en kan hen een begrippenkader bieden om deze verschillen te bespreken. In diverse workshops, presentaties en colleges voor beleidsmakers, natuurbeheerders en studenten hebben zij hun nut hiervoor reeds bewezen.

Dit hoofdstuk is gebaseerd op:

Buijs, A.E., B.J.M. Arts, B.H.M. Elands & J. Lengkeek. Social representations of nature and the framing of environmental issues. *Geoforum*.

5 Verschillen tussen burgers en deskundigen

Ecologen, beleidsmakers en natuurbeheerders zijn professionals, die vaak uitgebreid geschoold zijn in de ecologie of verwante disciplines. Daarnaast houden ze zich dagelijks bezig met vraagstukken rondom natuurbeheer. Het is daarom niet verwonderlijk dat deskundigen soms andere visies hebben op de natuur dan burgers. Aangezien burgers en andere belanghebbenden steeds meer betrokken raken bij het natuurbeheer in Nederland, is het ook voor ecologen van groot belang om rekening te houden met hoe burgers tegen de natuur aankijken. Niet alleen behoort de burger vanuit democratisch oogpunt bij het beleid betrokken worden, het negeren van de natuurbeelden van burgers kan ook leiden tot protest zoals in de volgende hoofdstukken zal blijken. In dit hoofdstuk vergelijk ik daarom de natuurbeelden van burgers met de natuurbeelden van ecologische deskundigen.

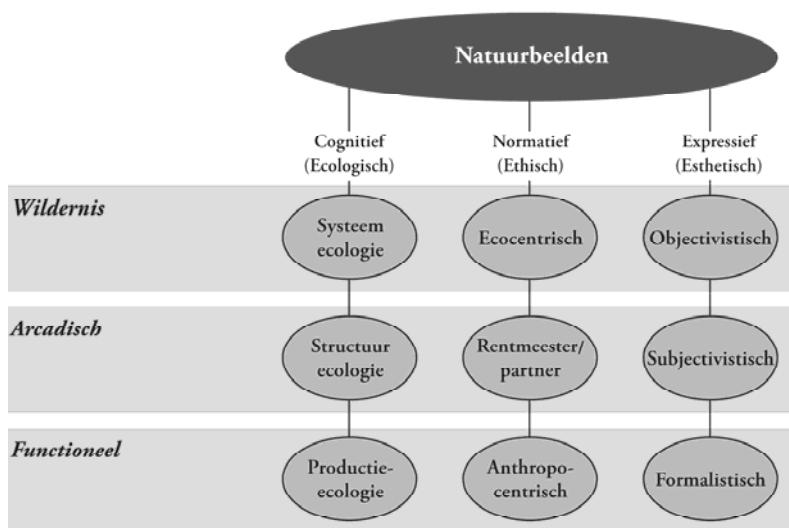
5.1 Natuurbeelden van deskundigen

Om de natuurbeelden van burgers te vergelijken met de beelden van deskundigen maak ik gebruik van een eerdere studie van Jozef Keulartz, Sjaak Swart en Henny van der Windt. Enkele jaren geleden hebben zij op basis van historisch en empirisch onderzoek de natuurbeelden in het Nederlandse natuurbeleid in kaart gebracht. Zij onderscheiden hierbij het wildernis natuurbeeld, het Arcadische natuurbeeld en het functionele natuurbeeld. Mede omdat het onderzoek van Keulartz en collega's ook op historische beelden is gebaseerd, zal deze driedeling de lezer niet verrassen. In hoofdstuk twee zijn deze natuurbeelden al uitgebreid beschreven. In figuur 7 staat de driedeling verder uitgewerkt.

Wel nieuw is de expliciete koppeling van de drie natuurbeelden aan drie verschillende wetenschappelijke theorieën. Volgens Keulartz en collega's is het wildernis natuurbeeld wetenschappelijk gezien gebaseerd op de systeem-ecologie, terwijl het Arcadisch natuurbeeld gebaseerd is op het concurrerende paradigma van de structuurecologie en het functionele natuurbeeld op de productie-ecologie. Ethisch gezien variëren de natuurbeelden tussen ecocentrische en antropocentrische visies op de natuur, met daartussenin de rentmeester of partner¹. Op de expressieve dimensie maken zij onderscheid tussen objectivistische, subjectivistische en formalistische

¹ Zie ook van den Born, 2007.

benaderingen van esthetiek. Al deze benaderingen zijn echter expert-benaderingen, en daarmee een extra bron van mogelijke verschillen tussen burgers en deskundigen¹.

Figuur 7: Natuurbeelden van deskundigen

Het concept van de wildernis natuur is het Nederlands ecologisch beleid sinds de jaren 1980 dominant geweest². Vanuit vele hoeken is betoogd dat deze focus op één ecologisch paradigma te beperkt is, en te weinig ruimte biedt aan andere visies op de natuur die bestaan bij zowel deskundigen als burgers. Op deze discussie zal ik in hoofdstuk 10 kort terugkomen.

5.2 Deskundigen en burgers vergeleken

Allereerst moet een belangrijke overeenkomst tussen deskundigen en veel burgers worden genoemd: beiden waarderen de natuur en beiden vinden natuurbescherming in algemene zin belangrijk. Veel conflicten over natuurbescherming gaan daarom niet zozeer over het belang van de natuur, maar vooral over *hoe* de natuur beschermd moet worden. En juist voor deze vraag is het zinvol om te kijken naar de belangrijkste verschillen tussen de natuurbeelden van burgers en deskundigen.

¹ Elders (Buijs, 2009a) heb ik betoogd dat deze typologie van natuurbeleving niet houdbaar is en verbetering behoeft om bruikbaar te zijn voor het afstemmen van het natuurbeleid op de wensen van burgers.

² Keulartz et al., 2000.

Nadruk op cognitieve of expressieve dimensies?

Zoals eerder beschreven, bestaan natuurbeelden uit drie verschillende dimensies: het *waarderen* van de natuur (de normatieve dimensie), het *kennen* van de natuur (de cognitieve dimensie) en het *beleven* van de natuur (de expressieve dimensie). Een belangrijk verschil tussen deskundigen en burgers is het *belang* dat ze hechten aan deze drie dimensies (figuur 8).

Figuur 8: De nadruk op kennis, waarden en beleving in de framing door Staatsbosbeheer en de Woudreus

Deskundigen zijn vaak erg gemotiveerd om de natuur te beschermen. Zij leggen daarom veel nadruk op de normatieve dimensie van de natuur. Natuurbescherming is niet alleen een plicht vanuit het landelijke of Europese beleid, maar zij benadrukken vaak ook de morele plicht om de natuur te behouden voor onze kinderen en kleinkinderen. Toch is de cognitieve dimensie voor veel deskundigen nog belangrijker dan deze normatieve dimensie. Het kennen en wetenschappelijk doorgronden van de natuur wordt zeer belangrijk gevonden. Mede door hun vaak wetenschappelijke oriëntatie leggen zij veel nadruk op het baseren van natuurbeheer op ecologische inzichten en theorieën en in discussies over het beheer gebruiken ze veelal cognitief-wetenschappelijke argumenten. De expressieve dimensie, de belevingswaarde van de natuur, komt in discussies over het natuurbeheer en in de argumentatie voor de keuzes van natuurbeheerders slechts weinig aan bod. Ondanks dat ook veel deskundigen genieten van de schoonheid van de natuur, gebruiken ze zelden dergelijke argumenten. Over “smaak valt niet te twisten” is een uitspraak die in dat verband vaak gehoord wordt. In de ogen van veel deskundigen zijn normatieve en cognitief-wetenschappelijke argumenten belangrijker dan de beleving van de natuur. Deze argumenten worden ook als minder subjectief gezien. Of dit terecht is valt te

betwijfelen, maar het is opvallend dat ecologische kennis in discussies met het publiek vaak als feitelijke waarheden worden gepresenteerd, en dat wetenschappelijke onzekerheden vaak niet benoemd worden, evenmin als het bestaan van alternatieve ecologische theorieën.

De normatieve dimensie van de natuur is ook voor burgers belangrijk. Op dat punt zitten burgers en deskundigen op één lijn. Ook burgers hechten grote waarde aan de natuur en vinden natuurbescherming van groot belang, zowel voor henzelf als voor toekomstige generaties. Ook de intrinsieke waarde van de natuur wordt door veel burgers erkend. Daarnaast is de expressieve dimensie van hun natuurbeeld van groot belang voor burgers. Het beleven van de schoonheid van de natuur belang, het genieten van vrijheid, ruimte en rust en het ervaren van de verbondenheid met de natuur. Vooral de verbondenheid met plekken in de natuur die ze goed kennen en waar ze vaak komen is hierbij van groot belang. Dit kan zowel in hun directe woonomgeving zijn, maar kan ook een speciaal plekje op Terschelling of langs de rivieren. In tegenstelling tot veel deskundigen is de cognitieve dimensie weinig ontwikkeld en relatief onbelangrijk.

Verschillen in natuurbeelden

Niet alleen het belang van de verschillende dimensies verschilt tussen deskundigen en burgers, ook de *inhoud* van hun natuurbeelden vertoont duidelijke verschillen. Sommige deskundigen-beelden zijn ook in grote lijnen herkenbaar bij burgers, terwijl andere beelden totaal anders worden ingevuld. In tabel 1 staan de belangrijkste overeenkomsten en verschillen beschreven.

Het wildernis natuurbeeld vinden we zowel bij burgers als bij deskundigen. Vooral op de normatieve dimensie vertonen beide beelden veel overeenkomsten. Beide hechten veel belang aan natuurlijkheid. De interpretatie hiervan verschilt echter. Deskundigen richten zich hierbij vooral op de natuurlijkheid en inheemsheid van soorten en de ongestoorde ontwikkeling van ecosystemen. Burgers richten zich meer op de spontaniteit van de natuur en op het ontbreken van visuele verstoring door bijvoorbeeld wegen of boerderijen. Zo zal een hoogspanningsmast door veel burgers met dit natuurbeeld als zeer verstoring worden ervaren, terwijl de invloed op de biodiversiteit ter plaatse waarschijnlijk gering is.

Tabel 1: Verschillen en overeenkomsten in natuurbeelden tussen burgers en deskundigen.

Burgers		Burgers + Deskundigen	Deskundigen	
	<i>Afwijkende kenmerken</i>	<i>Gemeenschappelijke kenmerken</i>	<i>Afwijkende kenmerken</i>	
Wildernis	Ervaren natuurlijkheid Symbolische esthetiek gebaseerd op fascinatie en andersheid Biocentrisch	Ecocentrisch Hands-off beheer Smalle definitie Natuur ↔ Cultuur	Autonomie van ecologische processen 'Ecological aesthetics'	Wildernis
Breed	Beperkt beheer Brede definitie Respect voor individuele levens 'scenic aesthetics'	-	-	-
Esthetisch	Perceptuele diversiteit Emotionele verbondenheid met historische ontwikkelingen	Zwak antropocentrisch / Rentmeester Natuur + Cultuur Cultuurhistorie	Landschapspatronen Kennis van historische ontwikkelingen	Arcadisch
Functioneel	-	Antropocentrisch Natuur + Cultuur Natuur als grondstof	-	Functioneel

Het esthetisch natuurbeeld van burgers is deels vergelijkbaar met het Arcadisch natuurbeeld van deskundigen. Beiden zijn gebaseerd op een zwak antropocentrische waardering van de natuur en op de erkenning van het belang van menselijke invloed op het landschap. Maar terwijl deskundigen vooral aandacht besteden aan de ecologische functies van landschapsdiversiteit, waarderen veel burgers vooral de visuele beleving van een afwisselend en gevarieerd landschap. Juist vanwege dit belang van de esthetiek van natuur en landschap heb ik dit natuurbeeld het esthetische natuurbeeld genoemd, en niet het arcadische natuurbeeld. Het verlangen naar de rurale idylle, dat zo typerend is voor een Arcadisch natuurbeeld, is niet zo sterk aanwezig onder de burgers die dit beeld aanhangen.

Het functionele natuurbeeld wordt door burgers en deskundigen op een vergelijkbare manier geïnterpreteerd. De nadruk ligt op antropocentrische waarden en de samenhang tussen natuur en cultuur. De steun voor dit functionele natuurbeeld is echter niet erg groot, behalve onder (voormalige) agrariërs en allochtonen.

Het brede natuurbeeld is een typisch natuurbeeld van burgers. Hiervan bestaat geen equivalent bij deskundigen. De biocentrische waardering van natuur dat zo typerend voor dit natuurbeeld, is in de dominante beleidsmatige en ecologische stroming al enige tijd vervangen door de holistische nadruk op ecosystemen en habitats. Ook de brede definitie van natuur in dit beeld is typerend voor veel burgers. Sinds de eerste studies naar natuurbeelden lieten zien dat sommige burgers zelfs kamerplanten als natuur zien¹, zijn veel deskundigen zich echter wel bewust geworden van dit brede natuurbegrip van burgers. In hoofdstuk 9 wordt de invloed van deze verschillen beschreven op het lokale draagvlak voor natuurbeheer.

¹ Buijs en Volker, 1997.

Deze studie is gepubliceerd als:

Buijs, A. E., Elands, B. H. M., & Langers, F. (2009). No Wilderness for Immigrants: Cultural Differences in Images of Nature and Landscape Preferences. *Landscape and Urban Planning*, 91(4): 113-123.

6 Natuurbeelden van allochtonen

Het natuurbeleid in Nederland staat voor de uitdaging om zichzelf te verbreden. Algemeen wordt erkend dat aandacht voor recreatie en natuurbeleving onder brede groepen van de bevolking belangrijk is om het draagvlak voor het natuurbeleid te behouden. Inzicht in de wensen van jongeren en ouderen, van mountainbikers en vogelspotters, en van al die andere groepen in de Nederlandse samenleving is hierbij van belang.

Een groep die tot voor kort vaak vergeten werd, is de groep nieuwe Nederlanders. Recreatie in de natuur is nog steeds een erg “ witte” bezigheid in Nederland. Dit ondanks de groeiende culturele diversiteit van ons land. Momenteel wonen 1,4 miljoen allochtonen in Nederland waarvan minimaal één ouder afkomstig is uit een niet-westers land. Toch kom je slechts zelden allochtonen tegen in natuurgebieden. Het profiel van de mensen die gebruik maken van de natuur is dus geen goede afspiegeling van de Nederlandse bevolking. Waarom maken zij zo weinig gebruik van de natuurgebieden in Nederland en hoe zouden natuurorganisaties beter aansluiting kunnen vinden bij deze nieuwe doelgroep? Dit hoofdstuk richt zich op deze nieuwe doelgroep, en dan met name op Nederlanders van Marokkaanse en Turkse komaf.

6.1 Verschillen tussen Joods-christelijke en Islamitische culturen

De culturele achtergrond van Marokkaanse en Turkse Nederlanders wijkt sterk af van de achtergrond van autochtone Nederlanders. Voorbeelden zijn de agrarische herkomst van de meeste allochtonen, evenals religieuze verschillen, afwijkende sociale structuren en verschillen in welvaart.

De natuurbeelden in Islamitische culturen zijn gebaseerd op de Koran¹. Aangezien de Koran en de Bijbel deels een gemeenschappelijke basis hebben, is het niet verwonderlijk dat ook de natuurbeelden in beide godsdiensten veel overeenkomsten vertonen. Zo zijn beide godsdiensten monotheïstisch: God staat boven de natuur. Zijn invloed is zichtbaar in de natuur, maar de natuur is van zichzelf niet heilig en bijvoorbeeld dieren of planten worden niet aanbeden. Wel moet de mens in beide godsdiensten zorgvuldig omgaan met de schepping, en is het concept van rentmeesterschap in beide religies aanwezig. Ook in de Islam wordt dus van de mens verwacht dat hij de natuur respecteert en beschermt. Tenslotte is lange tijd een sterk functionele visie op de natuur dominant geweest in de culturen die gedomineerd

¹ Deze paragraaf is grotendeels gebaseerd op Ammar, 1995; Makhzoumi, 2002; Schouten, 2005.

worden door beide religies, waarbij de natuur vooral moet voorzien in menselijke behoeftes, binnen de grenzen van het rentmeesterschap.

Sinds de opkomst van de renaissance, en zeker sinds de opkomst van de Romantiek (eind 18^e eeuw) zijn de natuurbeelden in Nederland sterk verschoven van een functioneel natuurbeeld richting een meer Romantisch natuurbeeld (zie hoofdstuk 2). In dit Romantische natuurbeeld ligt de nadruk op het ervaren van de schoonheid van de natuur en de morele verplichting om de natuur te beschermen. Tegelijkertijd wordt de natuur steeds meer getypeerd als kwetsbaar en wordt menselijk ingrijpen gezien als bedreigend voor het natuurlijk evenwicht. Tenslotte wordt de verbeelding van natuurschoon een belangrijk onderwerp in de westerse schilderkunst, vooral in de “Nederlandse School”. Hierdoor ontstaat steeds meer een iconisering van de natuur op basis van stereotype beelden van natuur en platteland. Het “pittoreske” landschap wordt het dominante referentiebeeld voor de natuur.

Zulke drastische veranderingen in het dominante natuurbeeld en de nadruk op het visuele en pittoreske landschap heeft zich niet voorgedaan in Islamitische culturen. In de Arabische taal bestaat zelfs geen woord voor onze term *landschap*. Dit is dus een belangrijk verschil tussen de moderne Nederlandse natuurbeelden en moderne natuurbeelden in Islamitische culturen. Maar er bestaan nog meer verschillen tussen beide culturen. Zo wordt in de Islam de natuur gezien als een directe manifestatie van de almachtige God. Via de natuur kan de mens leren over het woord van God en kan het de “Goddelijke waarheid, schoonheid en compassie” ervaren. De natuur wordt gezien als een representatie van God’s almacht en wordt daarom gerepresenteerd als netjes geordend, gestructureerd en beheerd, zonder wanklank of onbalans. Het in cultuur brengen van wilde natuur wordt daarom gezien als het eren van God’s werk. In de volgende paragraaf zal ik laten zien dat deze culturele verschillen ook doorwerken in de individuele natuurbeelden van allochtonen en autochtonen.

6.2 Verschillen in hedendaagse natuurbeelden

Om inzicht te krijgen in de beelden van de natuur van nieuwe Nederlanders en in hun waardering van verschillende soorten landschappen, hebben we in 2005 een onderzoek gedaan naar de natuurbeelden van allochtonen. We hebben ons hierbij vooral gericht op de groep Marokkaanse en Turkse Nederlanders. Het onderzoek is gebaseerd op 618 schriftelijke enquêtes, de helft van Marokkaanse en Turkse Nederlanders en de helft van autochtone Nederlanders, in de leeftijd van 18 tot 65 jaar. In de enquête hebben we natuurbeelden gemeten met behulp van 18 items. We hebben hierbij gevraagd naar de waarden die respondenten toekennen aan de natuur (de normatieve dimensie) en hun definities van natuur (de cognitieve dimensie).

De definitie van de natuur hangt vooral af van de vraag of onafhankelijke natuur (moerassen en onkruid) en gedomesticeerde natuur (kamerplanten en huisdieren) als

natuur worden gezien door de respondenten. Hier blijken autochtonen en allochtonen duidelijk van mening te verschillen. Allochtonen benoemen gedomesticeerde natuur relatief vaker als echte natuur, terwijl autochtonen juist vooral de onafhankelijke natuur als typische natuur benoemen. Tweede generatie allochtonen blijken daarbij overigens richting autochtone Nederlanders op te schuiven, en typeren ook vooral de onafhankelijke natuur als echte natuur.

Niet alleen de cognitieve betekenis, ook de normatieve betekenis van de natuur verschilt tussen beide groepen. Allereerst blijken allochtonen een meer antropocentrisch natuurbeeld te hebben, waarbij de natuur vooral ten dienste staat van de mens. Daarnaast hechten zij duidelijk minder waarde aan de onafhankelijkheid van de natuur. Zij zijn geen grote voorstander van hands-off beheer, maar hechten juist veel belang aan een goed onderhoud van de natuur. Hierin zien we duidelijk zowel de religieuze als de sociale herkomst van allochtonen terug: Zowel in de Islam als in rurale gemeenschappen wordt veel belang gehecht aan een goed beheer van de natuur.

Deze verschillen zijn ook terug te zien in de steun voor de verschillende natuurbeelden. Met behulp van statistische analyses is van alle respondenten het dominante natuurbeeld berekend. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen een wildernis natuurbeeld, een breed natuurbeeld en een functioneel natuurbeeld (tabel. 2) ¹.

Tabel 2: Natuurbeelden van allochtone en autochtone Nederlanders vergeleken².

	Natuurbeeld		
	Wildernis (N=207)	Functioneel (N=170)	Breed (N=180)
Herkomst			
Autochtoon	51%	15%	34%
Allochtoon	25%	44%	31%
Binnen allochtonen			
Eerste generatie	18%	47%	35%
Tweede generatie	40%	38%	22%

Alle verschillen tussen groepen zijn significant ($p < .001$)

¹ Het esthetische natuurbeeld werd in niet teruggevonden in dit onderzoek.

² Omdat de nadruk in deze studie lag op een vergelijking tussen allochtone en autochtonen Nederlanders (en allochtonen bijvoorbeeld vooral in de stad wonen), is de groep autochtone Nederlanders in dit onderzoek niet representatief voor geheel Nederland, en zijn deze percentages dus ook niet representatief voor alle Nederlanders. De allochtonen groep is wel grotendeels representatief.

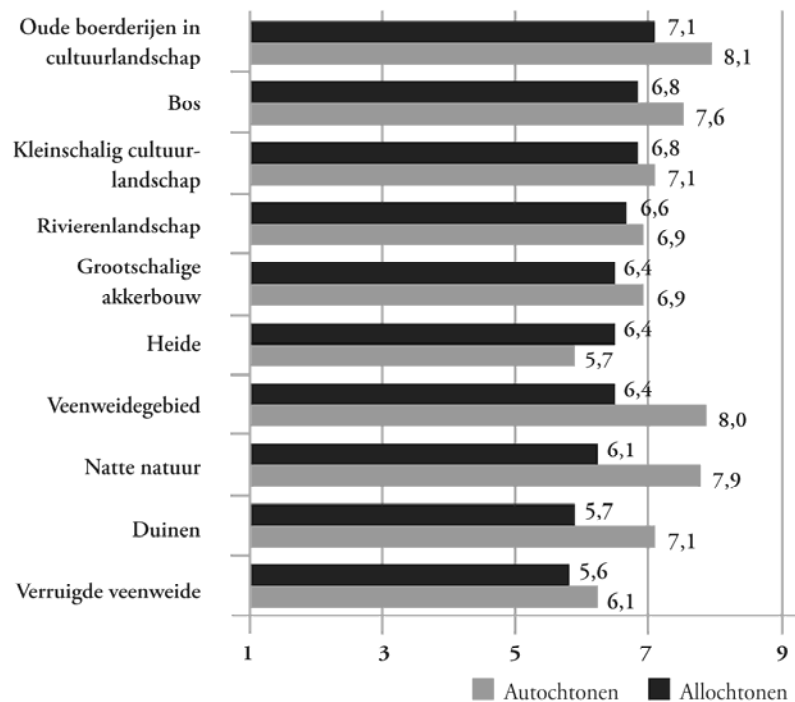
Allochtonen blijken een duidelijke voorkeur te hebben voor het functionele natuurbeeld. Terwijl slechts 15% van de autochtonen dit beeld ondersteunt, ondersteunt maar liefst 44% van de allochtonen het. Het omgekeerde geldt voor het wildernisbeeld: dit wordt door twee keer zoveel autochtonen als allochtonen ondersteund. Het brede beeld wordt door beide groepen ondersteund. Allochtone Nederlanders blijken wat minder gefixeerd op de schoonheid van de natuur en de ecologische integriteit. Ze vinden het nut van de natuur voor bv. de landbouw belangrijker. Daarnaast zien ze de natuur als robuuster, minder kwetsbaar. Het belangrijkste verschil is echter dat veel nieuwe Nederlanders vinden dat de natuur actief beheerd moet worden. Geen ruige natuur en het stimuleren van autonome processen in de natuur, maar een toegankelijke, bruikbare en verzorgde natuur is hun ideaalbeeld. Mogelijk vindt dat ideaalbeeld juist zijn oorsprong in de ontoegankelijkheid en ondoordringbaarheid van de 'grootse', ontzagwekkende natuur die ze kennen uit hun land van herkomst.

Het is interessant om te kijken naar de verschillen tussen eerste en tweede generatie allochtonen. Tweede generatie allochtonen lijken een soort tussenpositie in te nemen, tussen het sterk functionele natuurbeeld van hun ouders en de bredere steun voor het wildernis natuurbeeld van autochtone Nederlanders. Dit zou geïnterpreteerd kunnen worden als een eerste teken van acculturalisatie van deze groep, waarbij ze steeds meer de dominante natuurbeelden van de Nederlandse cultuur overnemen. Observaties in natuurgebieden lijkt deze conclusie te ondersteunen. Als je al Turken of Marokkanen tegenkomt in natuurgebieden zijn het meestal jongeren of jonge gezinnen.

6.3 Verschillende landschapsvoorkeuren

Alhoewel de eerste veranderingen zichtbaar zijn, beperken de natuurervaringen van veel allochtonen zich tot de stadsparken in hun eigen woonomgeving. Dit heeft deels praktische oorzaken, zoals onbekendheid met natuurgebieden in Nederland en minder mobiliteit. Maar Turkse en Marokkaanse Nederlanders hebben ook andere landschapsvoorkeuren. In het onderzoek zijn foto's van tien typisch Nederlandse landschappen voorgelegd aan de respondenten en is gevraagd hoe aantrekkelijk ze zo'n landschap vinden. Wat vooral opvalt, is dat allochtonen over de gehele linie de Nederlandse natuur- en cultuurlandschappen minder aantrekkelijk vinden dan autochtone Nederlanders. Allochtonen hebben vooral weinig waardering voor de meer ruige natuurgebieden in Nederland, zoals duinen, vennetjes en verruigde graslandschappen. Goed toegankelijke en verzorgde groene gebieden zijn duidelijk populairder. Oude boerderijen in een cultuurlandschap en bossen zijn het meest populair. Veel landschappen die hoog gewaardeerd worden door autochtone Nederlanders, zoals heide, natte natuur en duinen, worden door allochtonen duidelijk

lager gewaardeerd. In figuur 9 staan de verschillen in landschapswaardering tussen allochtonen en autochtonen weergegeven.

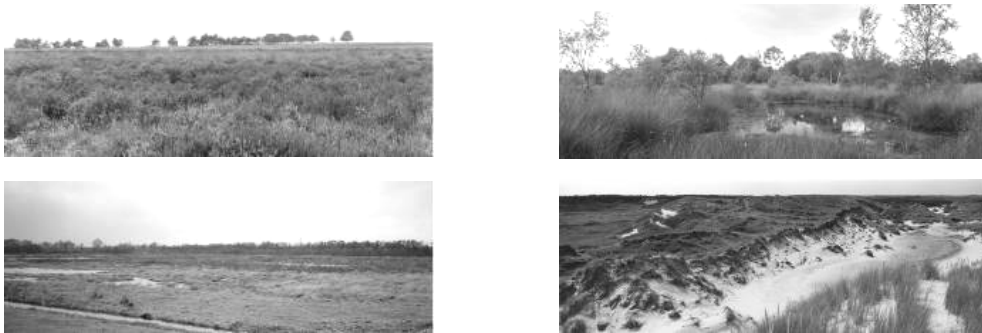

Figuur 9: Verschillen in landschapsvoorkeuren tussen Turkse en Marokkaanse Nederlanders enerzijds en autochtone Nederlanders anderzijds

De lagere waardering voor Nederlandse landschappen zien we ook terug in het draagvlak voor natuurbescherming. Een ruime meerderheid van de nieuwe Nederlanders vindt de bescherming van buitenstedelijk groen belangrijk en de bescherming van het agrarisch landschap krijgt bijna evenveel steun van allochtonen als van autochtonen. Het draagvlak voor de bescherming van ‘echte’ natuurgebieden is echter aanzienlijk lager onder allochtonen dan onder autochtonen.

Figuur 10: Door allochtonen hoog gewaardeerde landschappen

Figuur 11: Door allochtonen laag gewaardeerde landschappen

6.4 De invloed van natuurbeelden op landschapsvoorkeuren

Onbekend maakt onbemind. Dat is een van de mogelijke verklaringen voor de lagere waardering van de Nederlandse landschappen. Meer dan de helft van de allochtonen stedelingen kent de bekendste cultuurlandschappen en natuurgebieden in de nabije omgeving van hun stad helemaal niet. En waar autochtonen gemiddeld om de week zo'n gebied bezoeken, bezoeken allochtonen die gebieden nooit of hooguit een paar keer per jaar. Dat de eerste generatie allochtonen in een totaal andere omgeving is opgegroeid kan er ook toe geleid hebben dat zij andere referentiebeelden van de natuur hebben meegekregen. Zij zijn vaak opgegroeid in ruige, ontoegankelijke gebieden. De Nederlandse natuur lijkt daarbij soms saai. Wat wij 'ruige natuur' noemen, staat vaak niet in vergelijking tot de ruige natuur in Turkije of Marokko.

Inderdaad blijkt uit dit onderzoek dat de verschillen voor een belangrijk deel gebaseerd zijn op afwijkende natuurbeelden. Om dit nader te onderzoeken zijn de landschapsfoto's die gebruikt zijn in deze studie ingedeeld in twee soorten landschappen: natuurlijke landschappen (o.a. vernalle veenweide, moeraslandschappen en uiterwaarden na natuurontwikkeling) en cultuurlandschappen

(o.a. groot- en kleinschalige graslanden en polders). Mensen met een functioneel of breed natuurbeeld blijken een relatief lagere voorkeur te hebben voor de natuurlijke landschappen, terwijl mensen met een wildernis natuurbeeld juist een grotere voorkeur hebben voor natuurlijke landschappen. Omdat allochtonen veel vaker een functioneel natuurbeeld hebben dan autochtonen, kan een groot deel van hun afwijkende landschapsvoorkeuren verklaard worden door hun afwijkende natuurbeelden. De invloed van natuurbeelden is hierbij aanzienlijk groter dan de invloed van allerlei sociaal-demografische variabelen, zoals opleiding, leeftijd en geslacht.

6.5 Naar een kleurrijk natuurbeheer

Aangezien het huidige natuurbeleid sterk gebaseerd is op het westerse romantische beeld van de natuur, vindt dit natuurbeleid minder weerklank in de natuurbeleving van allochtonen. Dit kan een bedreiging zijn voor het draagvlak voor natuurbescherming onder deze nieuwe Nederlanders. Tegelijkertijd biedt de minder romantische natuurbeleving van allochtonen ook mogelijkheden voor het versterken van een aantal positieve ontwikkelingen in het natuurbeleid. De kansen liggen vooral in het doorbreken van een te rigide scheidslijn tussen natuur en cultuur. Nieuwe Nederlanders stellen natuur en de mens minder scherp tegenover elkaar en hebben een breder natuurbeeld. De natuur wordt minder gezien met een afstandelijke, bewonderende blik, en er wordt meer directe interactie gezocht. Kortom, nieuwe vormen van natuurbeleving die verder gaan dan “barbecueën zonder hondenstront”. Tenslotte hebben veel allochtonen meer begrip voor agrarisch natuurbeheer en actief beheer door natuurorganisaties. Dit alles kan leiden tot een minder afstandelijke en geïdealiseerde omgang met de natuur.

Voor het versterken van het draagvlak voor natuurbeleid onder de groeiende groep van allochtone Nederlanders, is het daarom essentieel dat zij zich betrokken voelen bij natuur en leefomgeving in Nederland. De toename in diversiteit van het natuurgebruik in Nederland is voor natuurbeheerders daarom een uitdaging, die een aanzienlijke dosis creativiteit en lef vergt.

Als beheerders willen dat nieuwe Nederlanders meer gebruik van hun gebieden gaan maken, is de simpelste oplossing deze gebieden functioneler in te richten: dat wil zeggen met meer mogelijkheden voor zowel sociale ontmoeting als voor het plukken van de vruchten van de natuur. Concreet betekent dat bijvoorbeeld picknickveldjes met bankjes en tafels, prullenbakken en barbecueplekken. En natuurlijk meer noten- en vruchtenbomen, bessen- en bramenstruiken, paddenstoelen en kruiden. Het idee van een plukbos van de Stichting wAarde was dan ook een goed idee, alleen heeft de ervaring geleerd dat zo’n initiatief beter niet exclusief aan allochtonen gekoppeld moet worden, maar aan de algemene wens om mensen meer in direct contact met de natuur

te brengen. Stadslandbouw biedt mogelijkheden, maar ook het aanleggen van moestuinen, bijvoorbeeld in de buurt van een bezoekerscentrum, is een goed idee. Creëer ook mogelijkheden om van de paden af te gaan en in bomen te klimmen, of activiteiten als oogst- en veldwerkdagen, zodat een meer avontuurlijke en intieme natuurbeleving mogelijk wordt. Dergelijke relatief simpele maatregelen kunnen het gebied aanzienlijk toegankelijker en aantrekkelijker voor deze doelgroep maken¹.

Daarnaast is de bruikbaarheid van de natuur van groot belang in de communicatie met bezoekers van verschillende gebieden. Er is doorgaans veel interesse in de medicinale werking van verschillende planten, de eetbaarheid van kruiden en gewassen en de praktische toepasbaarheid van de verschillende materialen die de natuur voortbrengt. Maar ook bijvoorbeeld aspecten van volksgeloof, mythologie en uiteenlopend cultureel gebruik van de natuur kunnen hierin een rol spelen. Concreet betekent dit dat bijvoorbeeld informatieborden en in natuurexcursies niet alleen gericht moeten zijn op een objectief-wetenschappelijke weergave van de flora en fauna en de fysisch-geografische kenmerken van een gebied, maar dat er juist ook aandacht is voor de gebruikswaarde, kleurrijke verhalen over en culturele interpretaties van de natuur. Het zou bijvoorbeeld leuk zijn om op informatieborden ook een overzicht te geven van al het eetbaars wat daar te vinden is. Dan valt er nog wat te speuren in die natuur!

¹ Zie voor meer suggesties de Witt & van Slobbe, 2008.

Deze studie is gepubliceerd als:

Buijs, A.E., Fischer, A., Rink, D. & Young, J.C., 2008. Looking beyond superficial knowledge gaps: Understanding public representations of biodiversity. *International Journal of Biodiversity Science and Management*, 4(2), 65-80.

7 Draagvlak voor biodiversiteit

7.1 Het gaat niet alleen om kennis

Het thema biodiversiteit is de afgelopen jaren een steeds belangrijker onderdeel geworden van het Nederlandse en Europese natuurbeleid. Ook de overgrote meerderheid van de Europese bevolking (90%) erkent het verlies aan biodiversiteit als een serieus probleem¹. Ondanks de brede erkenning van het probleem, stuit de implementatie van biodiversiteitsmaatregelen regelmatig op maatschappelijke weerstand, ook onder de lokale bevolking. Natuurbeheerders hebben soms de neiging om deze weerstand toe te schrijven aan een gebrek aan kennis onder het publiek over biodiversiteit. Door dit gebrek aan kennis zouden burgers zich onvoldoende bewust zijn van het belang van biodiversiteitsbehoud. Ook veel sociaal-wetenschappelijke studies naar de mening van burgers concentreren zich daarom op de kennis die burgers hebben van biodiversiteit en hun begrip van de wetenschappelijke definities van biodiversiteit. Deze studies laten echter zien dat het vergroten van kennis meestal niet leidt tot een grotere actiebereidheid bij burgers². Veel van dergelijke studies beschouwen biodiversiteit ten onrechte als een eenduidig begrip en zien daarmee de veelvoud aan definities en interpretaties van grote delen van de bevolking over het hoofd. Dit terwijl voor burgers de betekenis van een begrip als biodiversiteit juist wordt gevormd in hun dagelijkse omgang met de natuur. Eigen ervaringen zijn hierbij vaak belangrijker dan officiële definities.

De studie waarvan we in dit hoofdstuk verslag doen richt zich daarom niet alleen op de kennis over biodiversiteit, maar vooral ook op de bredere betekenis die burgers toekennen aan biodiversiteit en de relatie die zij leggen met natuurbeheer in het algemeen. Hiervoor maken we wederom gebruik van het theoretische begrip “sociale representaties”. De studie richt zich dus op de sociale representaties van biodiversiteit die burgers gebruiken om het biodiversiteitsbeleid te interpreteren en hun mening daarover te bepalen. We laten zien dat deze representaties sterk gebaseerd zijn op hun visie op meer gangbare concepten, zoals natuur en landschap. Ook laten we zien dat de beelden die burgers hebben over biodiversiteit van invloed zijn op hun visies over natuurbeheer en hun houding over specifieke biodiversiteitsmaatregelen van natuurbeheerders. Zelfs als burgers weinig kennis hebben over biodiversiteit, blijkt hun mening over maatregelen ter bevordering van de biodiversiteit niet zomaar uit de lucht te komen vallen, maar gebaseerd te zijn op stevig verankerde beelden over de natuur.

¹ Eurobarometer, 2007. Overigens is de Nederlandse bevolking van alle Europeanen het minst bezorgd over de gevolgen van dit verlies voor de eigen leefomgeving!

² Owens, 2000.

De studie is uitgevoerd in Nederland, Schotland en Duitsland. In drie natuurgebieden in deze landen hebben we discussiegroepen georganiseerd met omwonenden en gebruikers van deze natuurgebieden: het Nationaal Park the Cairngorms in Schotland, het Biosphere reservaat Rügen in Duitsland en het Nationaal Park Drents Friese Wold in Nederland. In totaal zijn 19 discussiegroepen georganiseerd met in totaal 95 deelnemers: hoog- en laag opgeleiden, jongeren en ouderen en mannen en vrouwen.

7.2 Interpretaties van het begrip biodiversiteit

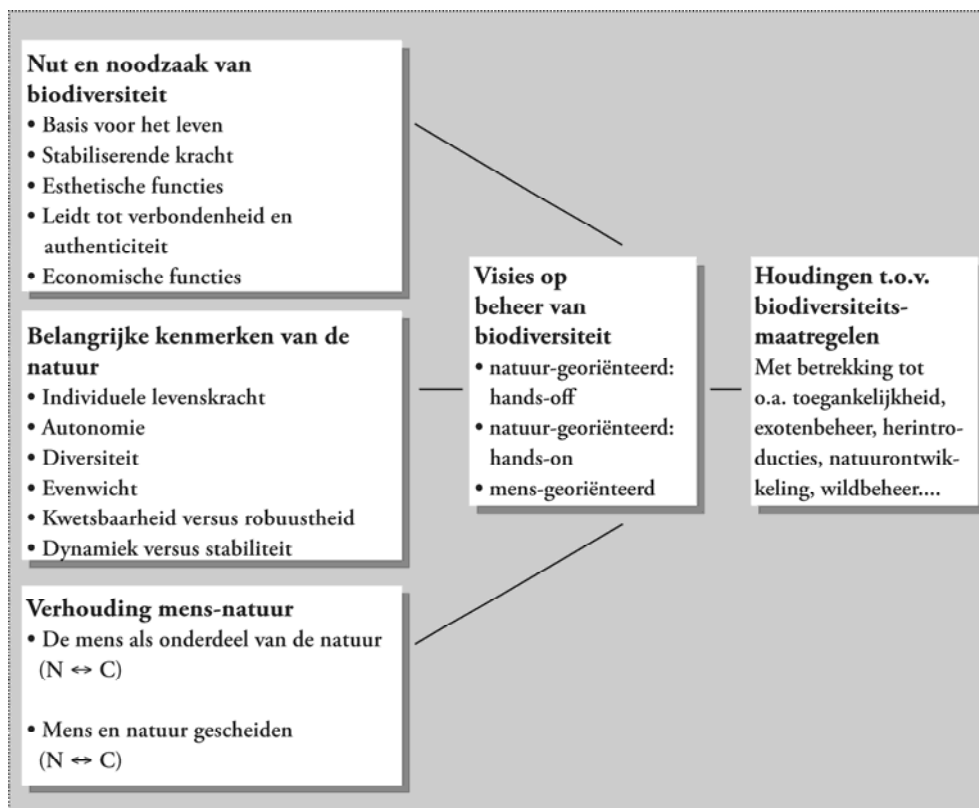
Allereerst hebben we onderzocht hoe burgers het begrip biodiversiteit interpreteren. Hoewel veel burgers het begrip kennen, geven ze vaak sterk uiteenlopende definities. Vooral mensen die geïnteresseerd zijn in de natuur baseren hun definitie op ecologische of beleidsmatige definities en gebruikten omschrijving als *de variëteit van soorten*, soms zelfs met een expliciete referentie naar habitats of genenreservoirs. Anderen gebruiken bredere, meer algemene definities, en verwijzen naar de diversiteit van landschappen en landgebruik of simpelweg *alles wat leeft*. Uit de toelichting blijkt vaak dat de meeste mensen hun beeld van de toestand van de biodiversiteit vooral baseren op hun persoonlijke ervaringen in hun eigen woonomgeving, aangevuld met de verhalen die ze horen in de media. Zo geven veel mensen gedetailleerde beschrijvingen van de biodiversiteit in de natuurgebieden rondom hun woonomgeving: *“Ik zie de diversiteit terugkeren. Ik herinner me nog dat we in mijn jeugd zonnedaauw uitgroeven en in een potje zetten. Sindsdien heb ik het niet meer gezien. Ik heb dat verhaal al veelvuldig aan mijn man verteld. En nu kan ik hem eindelijk weer zonnedaauw in het echt laten zien, hier in het Nationaal Park”*.

Verschillende deelnemers wijzen expliciet op de noodzaak van het beschermen van de culturele diversiteit in een gebied en benadrukken dat verschillende gebruikersgroepen (zoals jagers) ook de ruimte moeten krijgen en een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan behoud van biodiversiteit.

7.3 Aspecten van biodiversiteit

Niet alleen de variatie aan definities die mensen hanteren van het begrip biodiversiteit is opvallend, ook de weelde aan betekenissen en ervaringen met biodiversiteit en de relatie met gerelateerde begrippen, zoals natuur en landschap zijn opvallend. Juist het begrijpen van deze betekenissen kan natuurbeheerders helpen om een brug te slaan tussen wetenschappelijke interpretaties van biodiversiteit en de variëteit aan interpretaties die in de maatschappij circuleren.

Meningsvorming rondom biodiversiteit blijkt gebaseerd op vier thema's: Nut en noodzaak van biodiversiteit, de belangrijke kenmerken van de natuur in het algemeen, de visies op de verhouding tussen mens en natuur en de visies op natuurbeheer en biodiversiteitsmanagement.

Figuur 12: Belangrijkste aspecten van biodiversiteit

In figuur 12 is een samenvatting weergegeven van de belangrijkste betekenissen van biodiversiteit die genoemd zijn door de deelnemers aan de discussiegroepen. In geen enkele groep zijn alle aspecten aan bod gekomen, en sommige aspecten zijn onderling tegenstrijdig. De figuur moet dus niet opgevat worden als de mening van een individu, maar als een samenvatting van alle belangrijke betekenissen van biodiversiteit voor burgers. In paragraaf 7.4 zullen we dieper ingaan op de visie van één specifieke groep, en de consequenties hiervan voor hun mening over allerlei biodiversiteitsmaatregelen die getroffen worden in hun leefomgeving.

Nut en noodzaak van biodiversiteit

Het eerste aspect van biodiversiteit heeft betrekking op de functies van biodiversiteit. Het is opvallend dat de meeste functies vanuit een antropocentrisch perspectief

worden benoemd: het gaat vooral om het nut voor de mens. Ecocentrische aspecten komen weinig aan bod. Dit is opvallend, omdat de grote meerderheid van de burgers weldegelijk de intrinsieke waarde erkent van de natuur. Het begrip biodiversiteit lijkt dus minder geassocieerd te worden met dergelijke intrinsieke waarden, en meer met het directe nut voor de mensheid.

De volgende functies van biodiversiteit worden vaak genoemd:

- i. Biodiversiteit als de basis van het leven, gebaseerd op het gevoel dat biodiversiteit essentieel is voor de menselijke gezondheid en uiteindelijk het overleven van de mensheid.
- ii. Biodiversiteit als stabilisator van de natuur. Hierbij wordt vaak het belang benadrukt van elke schakel in de voedselketen en de rol van alle dieren en planten in het bewaren van het natuurlijk evenwicht.
- iii. Esthetische functies van biodiversiteit. De diversiteit van landschappen, ecosystemen en soortenrijkdom wordt visueel aantrekkelijk gevonden. Voorbeelden zijn de kleurenvariatie tussen planten en tussen seizoenen en de verassing van het zien van “charismatische” dieren, zoals roofvogels en vlinders.
- iv. Biodiversiteit creëert een gevoel van verbondenheid met specifieke plekken, omdat juist op die plek bijzondere dieren of planten voorkomen. Dit draagt bij aan de authenticiteit van een gebied en een gevoel van trots op de eigen woonomgeving.
- v. Economische functies van de natuur, zoals landbouw, bosbouw en toerisme.

Belangrijke kenmerken van de natuur

Biodiversiteit wordt door veel mensen direct gekoppeld aan natuur en landschap. De interpretatie van het begrip en het belang dat gehecht wordt aan bovenstaande functies van biodiversiteit hangt daarom sterk af van het beeld dat mensen hebben van de natuur. Voor dit beeld zijn de volgende aspecten van belang:

- i. De autonomie van de natuur door een grote groep burgers belangrijk gevonden. Hierbij wordt gesteld dat de mens de natuur zoveel mogelijk met rust moet laten. De meningen hierover verschillen echter tussen burgers en in sommige groepen ontstonden discussies tussen voorstanders van autonomie en voorstanders van een actief beheer van de natuur.
- ii. De levenskracht van planten en dieren in de natuur. De natuur bestaat uit een grote verzameling individuele levende wezens, die allen recht hebben op overleven. Het belang van een “dierwaardig” bestaan en van het gezond houden van de natuur zijn hier uitingvormen van.
- iii. De variatie in natuur en landschap wordt door bijna iedereen genoemd. Soms wordt deze variatie expliciet gekoppeld aan biodiversiteit, soms juist vooral aan de visuele afwisseling van verschillende landschapstypen.

- iv. Evenwicht in de natuur wordt door veel burgers als een belangrijk kenmerk van vitale natuur gezien.
- v. Kwetsbaarheid versus robuustheid. Terwijl sommige deelnemers de natuur karakteriseren als uitzonderlijk kwetsbaar, vinden anderen juist dat de natuur wel een stootje kan hebben.
- vi. Dynamiek versus stabiliteit. Ook over de dynamiek versus de stabiliteit van de natuur verschillen de visies. Sommigen denken dat de natuur neigt naar het bewaren van een specifiek evenwicht, terwijl anderen denken dat de natuur juist dynamisch is en zich constant blijft ontwikkelen.

Verhouding mens-natuur

In diverse groepen werd expliciet gediscussieerd over de vraag of de mens onderdeel is van de natuur of niet. Sommigen beargumenteerden dat de mens net als andere dieren en planten gewoon onderdeel is van de natuur, en dus ook afhankelijk is van de natuur. Anderen beargumenteerden juist dat de mens zich, door zijn mentale en technische vaardigheden, heeft onttrokken aan de natuur. Soms wordt dit als positief gezien, omdat de mens hierdoor de natuur zorgvuldig kan beheren (de mens als rentmeester), terwijl anderen dit als negatief kwalificeren, en de mens als de vijand van de natuur zien. Tenslotte is er nog een groep die de mens ziet als de rechtmatige gebruikers van de natuur.

- i. De mens als onderdeel van de natuur.
- ii. Mens en natuur gescheiden.

Visies op het beheer van biodiversiteit

Bovengenoemde categorieën van biodiversiteit worden uiteindelijk gecombineerd tot heel concrete visies op het beheer van biodiversiteit en leiden uiteindelijk vaak tot heel uitgesproken standpunten over specifieke biodiversiteitsmaatregelen die getroffen worden in natuurgebieden. Drie verschillende visies werden genoemd in de discussiegroepen:

- i. Natuur-georiënteerd, hands-off: Deze visie is gebaseerd op het belang van het beschermen van de autonomie van de natuur (hands-off). Door de natuur zoveel mogelijk met rust te laten bestaat de grootste kans op soortenrijkdom. Desnoods moet hiervoor de juiste beginsituatie geschapen worden met behulp van natuurontwikkeling. Deze visie is dus sterk gebaseerd op de dominante beleidsvisie in het Nederlandse natuurbeheer.
- ii. Natuur-georiënteerd, hands-on: De visie gebaseerd op het belang van (beperkt) ingrijpen in de natuur, wederom om de soortenrijkdom te optimaliseren. In deze visie wordt de autonomie van de natuur minder belangrijk gevonden. Gesteld wordt dat juist in actief beheerde gebieden (inclusief cultuurlandschappen) de hoogste biodiversiteit wordt gevonden. De esthetische functies van biodiversiteit worden vaak belangrijk

gevonden, evenals de waarde van elke individueel dier of plant. De mens is onderdeel van de natuur, bij voorkeur als rentmeester.

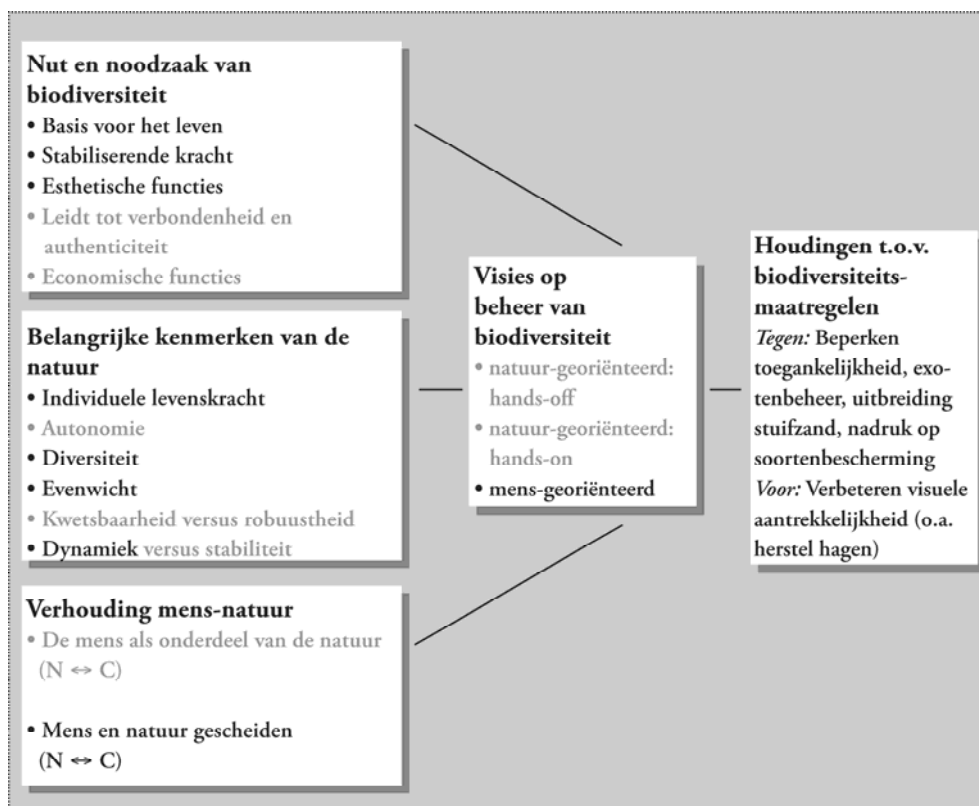
- iii. Mens-georiënteerd: In deze visie ligt de nadruk op het beheer van biodiversiteit ten behoeve van de mens. Dit nut voor de mens omvat niet alleen allerlei economische functies, maar ook bijvoorbeeld de esthetische functie van de natuur.

In deze paragraaf hebben we laten zien dat, hoewel niet iedereen de wetenschappelijke definities hanteert, veel burgers weldegelijk een beeld hebben van het begrip biodiversiteit. Zij baseren dit begrip vooral op hun beeld van de natuur, op hun dagelijkse omgang met de natuur en op de beelden in de media. In de volgende paragraaf gaan we dieper in op de meningen van burgers over allerlei concrete biodiversiteitsmaatregelen

7.4 Houding over biodiversiteitsmaatregelen

We hebben in het onderzoek ook gekeken naar de mening van de deelnemers over allerlei concrete maatregelen die natuurbeheerders nemen in de drie onderzochte natuurgebieden. Hoewel veel deelnemers aan de discussiegroepen de bescherming van biodiversiteit belangrijk vinden, zijn ze het lang niet altijd eens met het dagelijkse beheer van de onderzochte natuurgebieden. Dit lijkt misschien tegenstrijdig, maar bij nadere beschouwing blijkt dat de verschillende meningen weldegelijk gebaseerd zijn op de bovenbeschreven interpretaties van biodiversiteit. Om dit verband tussen het beeld dat mensen hebben van biodiversiteit en hun mening over biodiversiteitsmaatregelen te illustreren, zullen we hier de beelden en meningen van één groep beschrijven (figuur 13).

De groep die we als voorbeeld nemen bestaat uit drie mannen en twee vrouwen in de leeftijd van 35 tot 55 jaar. Ze wonen allemaal al minmaal tien jaar in een dorp aan de rand van het Nederlandse Nationale Park en voelen zich nauw verbonden met het park. Hun interpretatie van het begrip biodiversiteit richt zich vooral op de esthetische functies van biodiversiteit. Ze pleiten er daarom voor om het beheer van het Nationaal Park niet alleen op het behoud van de biodiversiteit te richten, maar ook op natuur en landschap in bredere zin.

Figuur 13: Belangrijkste aspecten van biodiversiteit van één specifieke (Nederlandse) groep. Elementen in zwart zijn relevant voor deze groep, elementen in grijs zijn niet relevant voor deze groep.

Toch wordt het belang van het beschermen van locale biodiversiteit door de gehele groep onderschreven. Het gaat daarbij vooral om het belang van biodiversiteit voor de mens: “Het wordt spannender in het gebied, doordat we steeds meer dieren en planten zien. Een ommetje maken door het bos wordt leuker naarmate je meer ziet. Ik denk dat we gewoon niet zonder de natuur kunnen”.

Biodiversiteit wordt hierbij min of meer gelijk geschakeld aan “natuur”, en wordt gekoppeld aan de lokale milieukwaliteit, aan de visuele aantrekkelijkheid van het gebied en aan de landschappelijke diversiteit. Of een gebied rijk of arm is aan biodiversiteit wordt door hen vooral bepaald door de hoeveelheid dieren die zij zien, niet zozeer door de aanwezigheid van *bijzondere* dier- of plantensoorten. Ook de afwisseling van bos, heide en beekdal beschouwen ze als een teken van hoge biodiversiteit. Het evenwicht in de natuur is daarbij vooral van belang. Beheermaatregelen worden vaak beoordeeld op het (veronderstelde) effect op het evenwicht in de natuur: “Doordat de reeënstand tegenwoordig niet meer beheerst wordt, zijn er teveel van gekomen. Daardoor zien we zoveel reeën bij de huizen tegenwoordig. Het zijn er gewoon te veel, het evenwicht is zoek”.

Dit belang dat gehecht wordt aan het behouden van het natuurlijke evenwicht in de natuur is ook sterk bepalend voor de mening van deze groep over de maatregelen die genomen worden in het Nationaal Park. Omdat het natuurlijk evenwicht in Nederland volgens hen bepaald is door het voortdurende ingrijpen in de natuur in het verleden, moet de mens ook in de toekomst actief blijven ingrijpen in de natuur. Actief natuurbeheer leidt volgens hen ook tot een hogere biodiversiteit dan een hands-off beleid. *“Vrouw: Dit gebied is erg rijk aan dieren en planten. Man: Ja, en het is ook altijd rijk geweest. Dat komt doordat het niet alleen natuur is, maar ook grote stukken agrarisch land bevat. Juist die afwisseling is zo goed”.*

Het belang van het behoud van biodiversiteit wordt direct gekoppeld aan het behoud van de landschappelijke schoonheid van het gebied. Juist vanwege de economische waarde van het park voor het toerisme moet het gebied beschermd, maar ook actief beheerd worden. Verschillende deelnemers aan deze discussiegroep uiten de vrees dat veel van de maatregelen om de biodiversiteit te bevorderen in het gebied deze landschappelijke schoonheid, en daarmee de toeristische aantrekkelijkheid bedreigen. *“Meer diversiteit is mooi, maar doe het dan zorgvuldig. Laat de dode bomen niet gewoon staan. Bewoners en toeristen krijgen daardoor het gevoel dat ze in een oorlogsgebied fietsen. Dit gaat ten koste van de aantrekkelijkheid van het gebied. Het mag dan zo zijn dat de specht woont in die dode bomen, maar het bos moet gewoon netjes bijgehouden worden en regelmatig worden opgeruimd”.*

Zoals al uit dit citaat blijkt, wordt biodiversiteit soms ook als een bedreiging ervaren. In de communicatie over het beheer van het park verwijzen Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en het Drents Landschap vaak naar het belang van het beschermen van de biodiversiteit. Omdat deze bewoners het niet altijd eens zijn met de maatregelen die in naam van het beschermen van de biodiversiteit worden genomen, gaan sommigen deze nadruk op biodiversiteit als een bedreiging zien. Zij maken daarom expliciet onderscheid tussen het beschermen van de natuur en het beschermen van de biodiversiteit: terwijl ze de natuurbescherming een arm hart toedragen, verzetten ze zich tegen wat ze noemen de *disproportionele en overdreven pogingen om een beperkt aan soorten te beschermen*: *“Man1: Ik zou het zeker jammer vinden als we minder natuur zouden hebben in Nederland. Maar je moet wel op blijven letten dat niet alle aandacht gaat naar één zo’n klein plantje. Man2: We moeten er voor zorgen dat het beeld in grote lijnen goed blijft. Maar neem nu bijvoorbeeld die extreme moeite die gedaan wordt om de Korenwolf te behouden. In Duitsland stikt het van die beesten! Man1: Ze besteden miljoenen euro’s om één zo’n orchidee terug te krijgen”...*

De deelnemers aan deze discussiegroep zijn dan ook erg kritisch over het kappen van delen van het bos om het stuifzandgebied Aekinger Zand te vergroten. Ook zijn ze kritisch over het kappen van exoten, zoals de Amerikaanse Eik, en de beperkte toegankelijkheid van sommige gebieden.

Deze studie is gepubliceerd als:

Buijs, A.E., 2009. Public support for river restoration. A mixed-method study into local residents' support for and framing of river management and ecological restoration in the Dutch floodplains. *Journal of Environmental Management*, 90(8), 2680-2689.

8 Draagvlak voor natuurontwikkeling in de uiterwaarden

8.1 Natuurontwikkeling en protest

Natuurontwikkeling in de uiterwaarden en het vergroten en onderling verbinden van habitats in het rivierengebied heeft de afgelopen jaren geleid tot een versterking van de ecologische waarden van het rivierengebied¹. Het voert te ver om uitgebreid in te gaan op de oorzaken van dit succes, maar een belangrijke factor was ongetwijfeld de vorm van aansturing van de plannen. Gesteld kan worden dat natuurontwikkeling langs de rivieren een vorm van governance avant la lettre was: veel projecten kwamen tot stand door een coalitie van overheid en bijv. natuurorganisaties, ANWB en bedrijven. Samen met wervende promotiecampagnes van natuurorganisaties zoals het WNF heeft deze samenwerking van stakeholders veel bijgedragen aan het welslagen van veel plannen en heeft hiermee een verandering in het denken over water en natuur op gang gebracht. Dit succes is echter niet zonder slag of stoot ontstaan. Juist in het rivierengebied was veel protest tegen natuurontwikkeling. Veel omwonenden verzetten zich. Zij vreesden aantasting van de leefomgeving en het verlies van belangrijke waarden van het gebied waarin zij opgegroeid waren. Een groot aantal protest- en belangengroepen zijn opgericht om het cultuurlandschap in de uiterwaarden te behouden.

Deze studie richt zich op de evaluatie van natuurontwikkeling in de uiterwaarden door omwonenden. We richten ons hierbij niet alleen op het meten van de beleving van deze veranderingen, maar ook op het proces waarin deze beleving wordt geïnterpreteerd in de lokale gemeenschap en welke invloed maatschappelijke partijen hierop hebben. De uiteindelijke waardering van ruimtelijke ingrepen wordt namelijk niet alleen bepaald door de fysieke aspecten van deze ingrepen, en zelfs niet alleen door de beleving van die fysieke veranderingen. Het draagvlak wordt vaak mede bepaald door hoe verschillende maatschappelijke partijen de ingrepen typeren en interpreteren. Actoren benadrukken hun eigen interpretatie van het beheer en plaatsen dat beheer in een specifiek verhaal. Zo'n verhaal noemen we een *frame*, en het proces waarmee zo'n verhaal wordt geproduceerd en verspreid noemen we *framing*. Het verleden heeft uitgewezen dat belangengroepen erg effectief kunnen zijn in hun framing van ruimtelijke ingrepen in de beeldvorming rondom het ruimtelijk beleid. Wordt de ingreep getypeerd als een win-win situatie, waarbij zowel de natuur als de bevolking wordt beschermd? Of is alleen maar weggegooid geld zonder enig effect op natuur of veiligheid?

¹ Van der Molen et al., 2002

Om deze vragen te beantwoorden, hebben we een meerjarige studie uitgevoerd naar natuurontwikkeling in de uiterwaarden. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen uiterwaarden waar grootschalige natuurontwikkeling heeft plaats gevonden (Gamerense waard) en uiterwaarden waar (nog) geen grootschalige ingrepen hebben plaatsgevonden (Wamelse uiterwaard en de Rosandepolder bij Oosterbeek). Rondom de Wamelse en Gamerense uiterwaard zijn 30 diepte-interviews gehouden met omwonenden. Daarnaast zijn 1221 enquêtes uitgezet, waarvan 46% zijn geretourneerd (respons 46%).

8.2 De belevingswaarde van natuurontwikkeling in de uiterwaarden

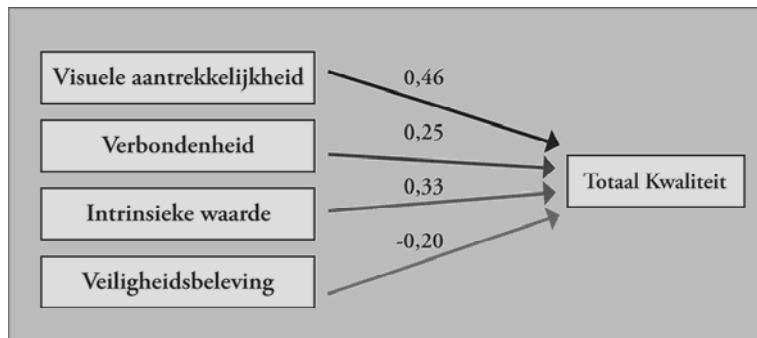
In onderzoek naar de beleving van natuur en landschap wordt de belevingswaarde vaak gemeten aan de hand van de visuele aantrekkelijkheid van het landschap. Alhoewel vanuit deze onderzoekstraditie veel succes is geboekt, benaderen we in dit onderzoek beleving breder dan alleen visuele aantrekkelijkheid. Ook andere waarden, zoals de intrinsieke waarde van de natuur en de verbondenheid die mensen voelen met natuur en landschap zijn van invloed op de belevingswaarde van het landschap. Deze waarden hangen ook nauw samen met het gebruik van de uiterwaarden door omwonenden of recreanten. De net verhuisde bewoner die bijna elke dag door de uiterwaard wandelt en in de zomer zwemt in de rivier hanteert andere waarden in de beoordeling van het gebied dan de gepensioneerde man die opgegroeid is in het gebied en alle verhalen kent over het ploeteren van de boeren, die met zandzakken heeft gesjouwd bij kritiek hoogwater en die gruwet van de "nieuwe natuur" die aangelegd is in het gebied waar hij in zijn jeugd nog gespeeld heeft.

Specifiek voor het meten van de belevingswaarde van de uiterwaarden voegen we hier nog een vierde graadmeter aan toe: de veiligheidsbeleving van omwonenden. Bekend is dat de omgang met hoogwater en de angst daarvoor bij bewoners sterk uiteen kan lopen en dat de veiligheidsbeleving een belangrijke rol speelt in de waardering van ruimtelijke maatregelen in het rivierengebied. De belevingswaarde van uiterwaarden meten we in deze studie dus aan de hand van vier graadmeters:

- De (visuele) *aantrekkelijkheid* van het gebied
- het gevoel van *verbondenheid* met het gebied
- de *bestaanswaarde* van de natuur in het gebied
- de *veiligheidsbeleving*.

Voor de beleving van de uiterwaarden blijkt de visuele aantrekkelijkheid van het landschap de belangrijkste kwaliteit (figuur 13). De verbondenheid die mensen voelen met het gebied en het belang van het voortbestaan van de natuur (de bestaanswaarde)

zijn ook belangrijk, maar tellen minder zwaar dan de visuele aantrekkelijkheid. De veiligheidsbeleving blijkt nauwelijks van invloed te zijn.

Figuur 13: Relatieve belang van de vier deelindicatoren.

De visuele aantrekkelijkheid van het gebied gaat er duidelijk op vooruit voor veel mensen. Dit geldt vooral voor de mate van afwisseling, de zichtbaarheid van het water, de natuurlijkheid en de eenheid en samenhang van het gebied (tabel 3). Mensen voelen zich echter wel minder verbonden met het gebied, nadat natuurontwikkeling heeft plaatsgevonden. Het gebied is minder vertrouwd, roept minder verhalen en herinneringen op en wordt als een minder typisch Nederlands landschap ervaren (tabel 3)

Tabel 3: Verschillen in aantrekkelijkheid, binding, intrinsieke waarde en veiligheidsbeleving van uiterwaarden, respectievelijk vóór en na natuurontwikkeling (schaal 1-7).

Kwaliteit	Effect van natuurontwikkeling	Belangrijkste deeleffecten	
		<i>Zeet belangrijk</i>	<i>Belangrijk</i>
Visuele aantrekkelijkheid	▲ ▲	ZEER POSITIEF (▲ ▲) afwisseling aanwezigheid water eenheid natuurlijkheid	POSITIEF (▲) ruimtelijkheid netjes onderhouden dynamisch
Verbondenheid	▼		NEGATIEF (▼) vertrouwdheid persoonlijke herinneringen bekend met verhalen typisch Nederlands landschap
Intrinsieke waarde	-		-
Veiligheids-beleving	-		-

▲ ▲: Zeer positief

▲: positief

▼: negatief

Opvallende is dat omwonenden en recreanten nauwelijks verschil in natuurwaarde zien tussen uiterwaarden met riviernatuur en uiterwaarden met productiegas. Deze inschatting wijkt dus duidelijk af van de uitkomsten van puur ecologische waarderingsmethoden. Uit ander onderzoek is al bekend dat voor veel bewoners de aanwezigheid van bijzondere flora en fauna veel minder belangrijk is dan voor professionals. Burgers hechten andere waarden aan de natuur. Bekend is bijvoorbeeld dat boeren aan algemene weidevogels een hogere natuurwaarde toekennen dan veel ecologen¹. Dit hangt ook samen met de natuurbeelden van betrokkenen.

De meerderheid van de omwonenden blijkt positief te zijn over de effecten van natuurontwikkeling (75%). Ook omwonenden van uiterwaarden waar nog geen

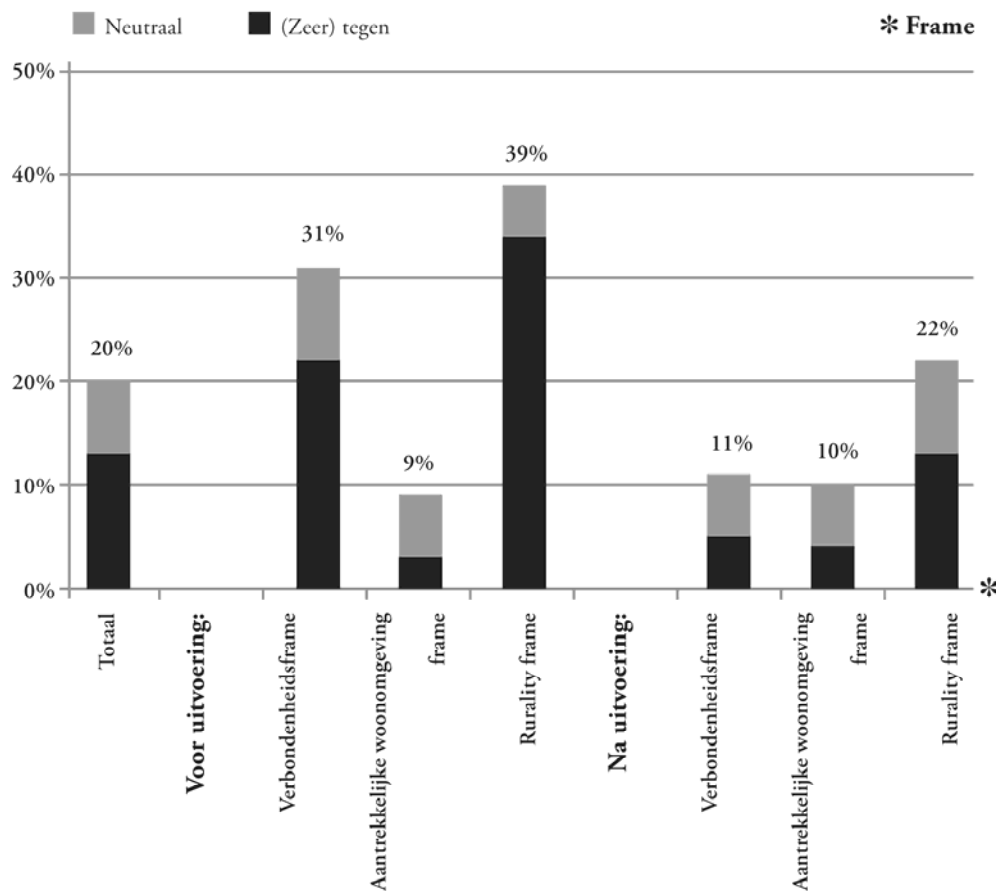
¹ Coeterier, 2000; Aarts, 1998.

natuurontwikkeling heeft plaats gevonden zijn over het algemeen positief (72%). Het percentage voorstanders is het laagst onder (voormalige) agrariërs (slechts 47% positief) en onder mensen die al lang in het gebied wonen (69%). Deze brede steun voor natuurontwikkeling is vooral gebaseerd op het grote belang dat veel omwonenden hechten aan de visuele aantrekkelijkheid. Weliswaar gaat natuurontwikkeling ten koste van de binding die mensen voelen met het gebied, maar het verlies aan verbondenheid wordt voor de meeste mensen ruimschoots gecompenseerd door de toegenomen visuele aantrekkelijkheid van het landschap. Doordat aantrekkelijkheid voor veel mensen belangrijker is dan betrokkenheid, zijn zij toch positief over de ingrepen

8.3 De invloed van framing op draagvlak voor natuurontwikkeling

Maar als zoveel mensen positief zijn over natuurontwikkeling (ook voorafgaand aan de ingreep), waarom is er dan toch vaak verzet vanuit de lokale bevolking? Die vraag kan beantwoord worden door te kijken naar de sociale processen binnen in de lokale gemeenschappen. Tijdens verjaardagsfeesten, op de markt of in lokale media worden grootschalige ingrepen uitgebreid bediscussieerd en becommentarieerd. In dergelijke discussies wordt vaak bewust geprobeerd om een bepaalde betekenis van de ingreep te promoten. Bijvoorbeeld dat Rijkswaterstaat wel zegt dat er een grote verlaging van de waterstand op zal treden, maar dat helemaal niet waar is. Of dat het gehele plan uit de koker van een grindbedrijf komt, die over de rug van de lokale boeren geld wil verdienen. Dit noemen we de frames waarmee mensen naar het project kijken

In de uiterwaarden hebben we drie verschillende frames gevonden waarmee mensen naar natuurontwikkeling kijken: het *verbondenheids* frame, het *aantrekkelijke woonomgevings* frame en het *platteland* (of rurality) frame.

Figuur 15: Percentage tegenstanders per frame

Het verzet tegen natuurontwikkeling loopt uiteen van 2% van de aanhangers van het aantrekkelijke woonomgeving frame tot 33% van de aanhangers van het platteland frame (Figuur 15). De framing van ruimtelijke ingrepen heeft dus grote invloed op het draagvlak voor deze projecten. Om het draagvlak voor ruimtelijke ontwikkelingen goed te begrijpen is het van belang niet alleen onderzoek te doen naar de waardering van de fysieke effecten van de ingreep maar ook naar het sociale proces waarbinnen de ingrepen betekenis wordt gegeven. Juist in zo'n sociaal proces worden lokale meningen gevormd. Maatschappelijke organisaties kunnen dan een grote invloed hebben op de uiteindelijke meningsvorming in de lokale gemeenschap. Dit kan zowel positief als negatief uitwerken op het project. In deze studie is met name in de Rosandepolder gebleken dat een lokale actiegroep veel publiciteit kan genereren en mede daardoor het lokale draagvlak beïnvloeden. De argumenten die zij gebruiken in hun folders en ingezonden brieven hoorden we soms letterlijk terug in de interviews

met omwonenden. Vooral hun argument dat de ingreep geen effect op de veiligheid zou hebben, en dat beter maatregelen in Duitsland genomen zouden kunnen worden bleek aan te slaan in het dorp. Als gevolg hiervan twijfelden zelfs de voorstanders van het initiatief over de veiligheidsaspecten. Zij bleven de ingreep echter wel steunen omdat ze grote ecologische voordelen ervan verwachten.

Juist omdat veel omwonenden vooral positieve effecten zien van natuurontwikkeling, loont het om hen te betrekken in het beleid. Hiermee kunnen initiatiefnemers het draagvlak onder lokale bewoners benutten in hun strijd met andere belanghebbenden. In deze situatie heeft burgerparticipatie dus niet alleen pragmatische (het versnellen van de implementatie) of democratische (het serieus nemen van betrokkenen), maar ook strategische voordelen¹. Het zoeken van steun onder de lokale bevolking kan dan tegenwicht bieden aan kritische groepen met tegenstrijdige belangen. Zowel overheidsorganisaties als natuurorganisaties kunnen bij natuurontwikkeling dus strategische allianties aangaan met lokale bewoners en bewonersgroepen. Dit zou zich ook uit moeten strekken tot betrokkenheid van omwonenden bij het ontwerpen van de uiteindelijke inrichting van het gebied. Want de belevingswaarde van riviernatuur hangt niet zozeer samen met de ecologische waarde van de natuur, maar vooral met de concrete inrichting van de uiterwaarden. Door het ontwerpen van *beleefbare* uiterwaarden kan de waardering door burgers van natuurontwikkeling verder verbeterd worden. Hiervoor zou in het planningsproces de beleefbaarheid van het nieuwe landschap expliciet als criterium moeten worden opgenomen. De aantrekkelijkheid van het landschap kan bijvoorbeeld bevorderd worden door de dynamiek van het landschap goed zichtbaar (en voelbaar!) te maken. Ook de weidsheid van het landschap en de kracht van het water zijn kwaliteiten die benut kunnen worden om meer “sublieme” ervaringen mogelijk te maken. Water geeft krachtige betekenissen aan het landschap en biedt daarmee veel kansen voor sterke en bijzondere ervaringen voor omwonenden en recreanten. Spannend water biedt mogelijkheden voor spannende natuurervaringen.

¹ Zie ook Breman et al, 2008.

Deze studie is ingediend als:

Buijs, A.E., B.J.M. Arts, B.H.M. Elands & J. Lengkeek. Social representations of nature and the framing of environmental issues. *Geoforum*.

9 De framing van een conflict: natuurbeelden, procedures en relaties

9.1 Framing door Staatsbosbeheer en de Woudreus

In het vorige hoofdstuk heb ik laten zien dat verschillende actoren verschillende betekenissen benadrukken om hun mening te vormen over natuurbeleid en natuurbeheer. Deze verschillen in betekenissen kunnen soms uitdraaien op hoog oplopende conflicten. In dergelijke conflicten proberen partijen hun eigen, specifieke *frame* over het conflict te benadrukken en te verspreiden. Dergelijke *framing* strategieën tussen natuurorganisaties en protestgroepen staats centraal in dit hoofdstuk.

Het onderzoek richt zich op het Nationaal Park het Drents Friese Wold. De afgelopen jaren is een meningsverschil over het beheer van dit park uitgedraaid op een hoog oplopen conflict. Omwonenden hebben een lokale actiegroep opgericht, Stichting de Woudreus, die 9000 handtekeningen heeft ingezameld tegen het huidige beheer. In dit gebied heb ik tussen 2005 en 2007 onderzoek gedaan naar het conflict.

Hoewel soms ook kritiek wordt geleverd op de andere natuurbeschermingsorganisaties, speelt het conflict zich vooral af tussen Staatsbosbeheer en de Woudreus. Beide partijen interpreteren het conflict ieder op hun eigen manier. Vooral de Woudreus is hierbij zeer actief in het bewust *framen* van het conflict en van de opstelling van Staatsbosbeheer hierin. De Woudreus is sinds z'n oprichting zeer actief en beeldbepalend in de discussies over het beheer van het Drents Friese Wold. Zo hebben ze met behulp van posters, met daarop geknapte, dode bomen, het huidige beheer aan de kaak gesteld. Daarbij gaat het vooral om het kappen van bomen voor bosdiversificatie of voor de uitbreiding van het Aekingerzand. Door middel van handtekeningenacties, ingezonden stukken in lokale en landelijke media en kraampjes in de dorpen hebben ze bovendien delen van de bevolking gemobiliseerd om te protesteren tegen het beheer. Dit heeft in belangrijke mate bijgedragen aan de legitimiteit van De Woudreus.

In de framing door de Woudreus en Staatsbosbeheer spelen drie aspecten een belangrijke rol. *Inhoudelijk* verschillen de visies op het juiste beheer van het park sterk van elkaar. In de discussies over het beheer verwijzen de partijen naar verschillende natuurbeelden. De maatregelen die in het gebied getroffen zijn, worden hierbij verdedigd of juist bekritiseerd met behulp van verwijzingen naar deze natuurbeelden. Daarnaast worden vaak argumenten gebruikt die te maken hebben met de *relatie* tussen beide partijen. Hierbij worden stereotypen over de tegenstander niet geschuwd. Tenslotte worden argumenten gebruikt over hoe de *procedures* waarbinnen de besluiten in het Nationaal Park worden genomen. De Woudreus heeft hierbij zware kritiek op het democratische gehalte van de besluitvorming. Deze drie aspecten van het framingsproces staan beschreven in tabel 4 en worden hieronder nader toegelicht.

Tabel 4: Framing van het conflict door Staatsbosbeheer en de Woudreus.

Thema's	Staatsbosbeheer (SBB)	Locale actiegroep De Woudreus
Samenvatting frame	Bereiken van vastgestelde doelen door benutten ecologische kennis.	Gebrek aan democratische besluitvorming over afwijkende waarden van natuurbeheer.
	Inhoud	
Natuurbeelden	Morele verantwoordelijkheid om natuur te beschermen.	Morele verantwoordelijkheid om natuur te beschermen.
Kennis	Dominantie van wildernisnatuurbeeld.	Dominantie van brede en esthetische natuurbeeld.
	Nadruk op cognitieve (kennis) en normatieve aspecten.	Nadruk op normatieve en expressieve (beleving) aspecten.
	Eenduidige ecologische kennis bepaalt welke maatregelen worden genomen (expert-benadering).	Kennis is betwistbaar, onvoldoende en soms onjuist; kennis als ideologie: Verschillende ecologische paradigma's bestaan.
Relatie		
Identiteit	SBB=eigenaar.	Nationaal Park is achtertuin bewoners.
Typering andere actoren	SBB is verantwoordelijk voor bereiken formele doelen (o.a. Natura 2000).	De Woudreus vertegenwoordigt de lokale bevolking en de belangen van lokale groepen (o.a. boeren en recreatiebedrijven).
	SBB heeft hiervoor de kennis.	
	De Woudreus zijn buitenstaanders: import-stedelingen die reageren op basis van emoties.	SBB zijn buitenstaanders: Externe techneuten die ouderwetse ecologische visies natreven. SBB is arrogant.
Procedure		
Burgerparticipatie	Doelen worden gesteld via structuren van representatieve democratie. Experts zijn slechts uitvoerders van vastgesteld beleid.	Democratische discussie is nodig op lokaal nivo over doelen en middelen. Participatieve democratie.

9.2 Inhoud, relatie en besluitvorming

Verschillende natuurbeelden

Startpunt van het conflict vormen de inhoudelijke verschillen in de visies op het beheer van het Drents Friese Wold. Bij deze uiteenlopende visies moet overigens niet vergeten worden dat vrijwel niemand het belang en de schoonheid van het gebied betwijfelt. Over het gewenste beheer van het gebied verschillen de visies echter wel drastisch. Uit de focusgroepen blijkt dat de verschillende partijen uitgaan van verschillende natuurbeelden. Het huidige beheer van het Drents Friese Wold is vooral gebaseerd op een wildernis-natuurbeeld. De nadruk ligt hierbij op het beschermen van ecologische systemen en gemeenschappen (bijvoorbeeld habitats) en niet op de bescherming van individuele dieren en planten. Dit beheer wordt uitgevoerd door Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en het Drents Landschap. Kritische burgers verenigd in De Woudreus redeneren veel meer vanuit een breed natuurbeeld of een esthetisch natuurbeeld, waarbij landschappelijke diversiteit belangrijker is dan abstracte begrippen als habitats of biodiversiteit.

Gezien deze verschillende visies is het niet vreemd dat de nadruk die Staatsbosbeheer legt op wildernisnatuur de verhoudingen in het gebied op scherp heeft gezet¹. De belangrijkste verschilpunten tussen De Woudreus aan de ene kant en Staatsbosbeheer en het overlegorgaan van het Drents Friese Wold aan de andere kant hebben dan ook betrekking op de intensiteit van het onderhoud, het exotenbeheer, op natuurontwikkeling en op het minder toegankelijk maken van enkele delen van het gebied. Vooral het kappen van gezonde bomen voor het vergroten van het Aekingerzand roept veel weerstand op. Ook de kap van de Amerikaanse Eik (een exoot) wijst de Woudreus resoluut af.

De argumenten die beide partijen gebruiken verschillen niet alleen in inhoud. Ook de toon en focus verschillen drastisch (zie ook hoofdstuk 5). Dit geldt vooral voor het relatieve belang van de drie dimensies van natuurbeelden: de cognitieve dimensie (kennis en overtuigingen over de natuur), de normatieve dimensie (de waarde van natuur) en de expressieve dimensie (de beleving en ervaring van de natuur). Zo legt Staatsbosbeheer veel nadruk op het belang van wetenschappelijke kennis. De cognitief-wetenschappelijke aspecten van de verschillende natuurbeelden krijgen hierbij veel meer nadruk dan bijvoorbeeld de expressieve aspecten zoals de beleving van de natuur. Hoewel ook de normatieve aspecten soms worden genoemd, is het toch opvallend dat deze minder nadruk krijgen dan de cognitieve aspecten. Dit is vooral opvallend omdat ook voor Staatsbosbeheer het normatieve belang van natuurbescherming de primaire drijfveer is. De Woudreus legt de nadruk op zowel de normatieve als de expressieve aspecten. Hierbij worden echter wel andere waarden van natuur benoemd dan door Staatsbosbeheer. Vooral de biocentrische waarde

¹ De Boer et al., 2007.

waarnaar de Woudreus verwijst vindt weinig weerklank bij deskundigen. De Woudreus stelt de geloofwaardigheid van de ecologische deskundigheid van natuurorganisaties ter discussie. Daarnaast wordt professionele expertise expliciet afgezet tegen ervaringkennis. De professionele expertise van natuurbeschermers wordt hierbij ter discussie gesteld en nevensgeschikt (of zelfs ondergeschikt) gemaakt aan de praktische kennis van ervaringsdeskundigen. Hierdoor is het niet effectief voor natuurbeschermingsorganisaties om hun professionele deskundigheid te gebruiken om kritische bewoners te overtuigen.

Identiteit en stereotypering

Naast inhoudelijke framing-strategieën gebaseerd op verschillende natuurbeelden, framen Staatsbosbeheer en de Woudreus ook de identiteit van zichzelf en hun tegenstander verschillend. Door het benadrukken van de autoritaire houding van natuurorganisaties en het gebrek aan inspraakmogelijkheden voor omwonenden, heeft De Woudreus het conflict gedefinieerd als een conflict tussen insiders en outsiders. De natuurbeherende organisaties worden gedefinieerd als de outsiders: het is een groep buitenstaanders die zich ten onrechte bemoeien met het Drents Friese Wold. De bewoners echter zijn de insiders, de groep die eigenlijk de zeggenschap over het beheer van het Drents Friese Wold zou moeten hebben. De Woudreus gebruikt de onvrede over het gebrek aan inspraak om de natuurbeschermingsorganisaties weg te zetten als een klein groepje ecologen “*die hun particuliere hobby’s zitten uit te leven in het Drents Friese Wold*” ten koste van het park en de omwonenden. Ook hier draait het om identiteit. De definiëring van het conflict als een conflict tussen “oude rechten” en “nieuwkomers” is direct gerelateerd aan het construeren van de identiteiten van natuurorganisaties versus lokale bewoners.

Staatsbosbeheer ziet zichzelf vooral als de verantwoordelijke organisatie om de doelen die zijn vastgelegd in o.a. Natura2000 en het beheerplan van het Nationaal Park. Hierbij staat het behalen van de biodiversiteitsdoelstellingen voorop. Ook benadrukken zij soms dat ze vooral een uitvoerende organisatie zijn, die deze algemene of Europese doelstellingen slechts vertalen naar het juiste beheer. Zij zien zichzelf daarbij natuurlijk niet als buitenstaanders, maar als de formele eigenaren die een morele verantwoordelijkheid hebben voor de optimale bescherming van het gebied. Op hun beurt typeren vertegenwoordigers van Staatsbosbeheer de Woudreus soms als buitenstaanders. De Woudreus zou zijn opgericht en worden bestuurd door nieuwkomers in het gebied, die hun stadse beelden van natuur opleggen aan de groep.

Gebrek aan participatie

Ten derde speelt ook de framing van de besluitvorming een belangrijke rol. Het gevoelde gebrek aan inspraak en communicatie hebben bijgedragen de escalatie van verzet. Het ontbreken van mogelijkheden voor zinvolle participatie van burgers is een belangrijke oorzaak van de hoog oplopende emoties. Want hoewel

vertegenwoordigers van de omliggende gemeenten zitting hebben in het overlegorgaan, voelen de meeste bewoners zich door hen niet vertegenwoordigd. Dit gebrek aan inspraak maakt dat de Woudreus de natuurorganisaties succesvol kunnen typeren als autoritaire organisaties. Gebrek aan participatie maakt bewoners ook bang dat ze de zeggenschap over “hun” Drents Friese Wold kwijt zullen raken. Door deze angst interpreteren ze kleine maatregelen, zoals het afsluiten van een stukje voetpad in het gebied, snel als een eerste stap in de uiteindelijke marginalisatie van de bewoners in het gebied. Ze zijn dan ook gevoelig voor verhalen van onder andere boeren en recreatieondernemers, die zich in hun handelen beperkt voelen door de natuurbescherming.

Aan de slag met participatie

Vanwege het massale protest heeft Staatsbosbeheer in 2006 het initiatief genomen om een convenant te tekenen met de Woudreus. Zij trokken hierdoor het initiatief naar zich toe, en de Woudreus was zich ervan bewust dat zij deze uitnodiging niet af kon slaan. De gesprekken die tot het convenant geleid hebben, hebben de sfeer tussen beide partijen verbeterd. Een dergelijk convenant kan een goede stap in de richting van zinvolle dialoog zijn, waarbij het niet gaat om informatie of kennisoverdracht maar om discussie over de plannen voor een bepaald gebied en de visies waarop die plannen gebaseerd zijn. Natuurorganisaties moeten dan wel ruimte geven voor debat en bereid zijn om water bij de wijn te doen. Tegelijkertijd moeten ze soms zelf duidelijke kaders neer zetten, bijvoorbeeld door vanaf het begin open en eerlijk te zijn over bepaalde kernwaarden of kerndoelen. Door goed zichtbaar te zijn in het maatschappelijke debat en door dit debat op basis van gelijkwaardigheid en erkenning van elkaars visies te voeren, kan negatieve framing rondom het participatieproces worden voorkomen. Het proces rondom het Drents Friese Wold laat ook zien dat het bevorderen van draagvlak veel meer is dan het eenzijdig informeren of onderwijzen van burgers. Protest komt immers lang niet altijd voort uit een gebrek aan kennis over of liefde voor de natuur. Het is daarom belangrijk dat beleidsmakers en natuurbeschermingsorganisaties actief aan de slag gaan met de maatschappelijke inbedding van de eigen doelstellingen¹.

¹ Zie ook Breman et al. 2008; Buijs, 2009b.

10 Handvaten voor beleid en beheer

In de studies van dit proefschrift heb ik laten zien dat de Nederlandse bevolking een heel divers beeld heeft van de natuur. Ook heb ik laten zien dat deze beelden vaak afwijken van de beelden van ecologische deskundigen. Deskundigen blijken in hun keuzes en hun communicatie vaak de intense beleving van de natuur door burgers te weinig aandacht te geven, waardoor het beleid soms technocratisch overkomt. Juist door aan te sluiten bij het belang van zulke “expressieve” betekenissen van landschapsbeleving, van verbondenheid aan bepaalde plekken en van het mededogen met individuele dieren en planten kan de relatie met gewone burgers verder versterkt worden en kan mogelijk kritiek voorkomen worden. Ook de gedeelde normatieve betekenis biedt hiervoor aanknopingspunten. Net als deskundigen vinden de meeste burgers natuurbehoud belangrijk. Wel kan de specifieke invulling hiervan verschillen. Hoe kan het natuurbeheer omgaan met een dergelijke diversiteit?

10.1 Diversifiëren en ontwerpen

Omgaan met de diversiteit van natuurbeelden heeft in mijn ogen een inhoudelijk, een procedureel en een communicatief aspect. Allereerst het inhoudelijke aspect.

Natuurbeheerders hebben soms de neiging om hun eigen visie te gaan uitleggen op het moment dat inhoudelijke verschillen bestaan over het beleid. In mijn ogen zou uitleggen pas een laatste redmiddel moeten zijn. Allereerst kan gekeken worden of de diversiteit in visies gewoon vertaald kan worden in een diversiteit in het natuurbeheer. De ecologische en maatschappelijke waarde van de natuur zou daarbij explicieter tegen elkaar afgewogen moeten worden. Hierdoor zou meer differentiatie in beheerdoelen ontstaan tussen de verschillende gebieden. In ecologisch zeer waardevolle gebieden ligt de nadruk dan op het beschermen en vergroten van de biodiversiteit, terwijl in sociaal zeer waardevolle gebieden de nadruk ligt op aantrekkelijke, toegankelijke natuur met een grote mate van burgerparticipatie. Niet alle Natura 2000 gebieden zijn ecologisch gezien onmisbaar op een Europese schaal. Natuurlijk moeten de Oostvaardersplassen en de Waddenzee optimaal beschermd worden. Maar de maatschappelijke waarde van de Veluwe is in mijn ogen groter dan de ecologische waarde van het gebied. Om dergelijke afwegingen te kunnen maken is meer inzicht nodig in de maatschappelijke waarden van natuurgebieden op lokaal nivo, variërend van landschappelijke schoonheid tot verbondenheid en sociale cohesie.

Indien gekozen wordt voor een (deels) ecologische focus, kunnen op kleiner schaalniveau vaak allerlei kleine ontwerp-aanpassingen worden gerealiseerd die de beleving van het gebied ten goede komen. Belevings-gericht ontwerpen biedt hierbij

veel aanknopingspunten om ecologische verbeteringen ook ten goede te laten komen aan de belevingswaarde van het gebied. Hier moet dan wel bewust voor gekozen worden¹. Niet alle exoten verwijderen, maar alleen de zeer schadelijke exemplaren en het laten staan van beeldbepalende bomen zijn slechts enkele voorbeelden hiervan. Een goed ontwerp kan daarnaast ook de zichtbaarheid van de ecologische en hydrologische dynamiek van een gebied vergroten, waardoor burgers meer begrip kunnen krijgen voor de keuzes in het beheer.

10.2 Participatie en framing

Ook in de besluitvormingsprocedures rondom natuurbeleid en natuurbeheer kan rekening gehouden worden met het bestaan van verschillende natuurbeelden. Een open vorm van besluitvorming is hierbij essentieel. In de vele pleidooien voor verbreding van het natuurbeleid wordt de rol van omwonenden en recreanten echter nog steeds onvoldoende erkend. De Nederlandse natuur is van ons allemaal en omwonenden en recreanten zijn dus belangrijke stakeholders voor het natuurbeleid. Daarom kan burgerparticipatie een bijdrage leveren aan een maatschappelijke verbreding van het natuurbeleid. Niet alleen vergroot participatie de kans dat de diversiteit aan visies van burgers beter wordt geïntegreerd in beleid en beheer, het kan ook een belangrijke bijdrage leveren aan de vergroting van het draagvlak.

Dit gaat echter niet zonder slag of stoot. Het beheer van natuur en landschap in Nederland valt grotendeels onder Europese regelgeving, zoals Natura 2000 en de Vogel- en Habitatrichtlijn. Hierdoor zijn beheerders soms geneigd de noodzaak voor lokale participatie te onderschatten. In de praktijk moeten echter binnen die Europese regelgeving nog veel beslissingen worden genomen op lokaal nivo, en juist voor deze beslissing is betrokkenheid van burgers essentieel. Dit proefschrift heeft laten zien dat besluitvormingsprocedures die burgers onvoldoende ruimte bieden om hun betrokkenheid bij hun eigen woonomgeving tot uiting te brengen, kunnen leiden tot problemen in de uitvoering en soms zelfs tot langdurig verzet. Moderne burgers accepteren ingrijpende maatregelen niet meer zonder slag of stoot, zeker niet als ze niet de kans hebben gehad hun mening daarover te geven. Hoewel de laatste jaren meer aandacht is ontstaan voor participatie van belanghebbenden, is hier nog een wereld te winnen.

Beheerders moeten daarom niet alleen overleg voeren met geïnstitutionaliseerde belanghebbenden, zoals boerenorganisaties of recreatiebedrijven, maar ook individuele burgers aan het woord laten. Dit is nog steeds geen standaardbeleid. Helaas heeft het natuurbeleid zich de laatste jaren vooral ontwikkeld in de richting van een *transactionele*

¹ Zie bijvoorbeeld Kaplan et al., 1998; Brinkhuijsen, 2008; Nassauer & Opdam, 2008.

vorm van participatie, terwijl een meer *consensuele* vorm wenselijk zou zijn¹. Transactionele participatieprocessen richten zich op de uitruil van belangen tussen invloedrijke belanghebbenden. Consensuele processen richten zich daarentegen op de onderlinge uitwisseling van visies en ideeën tussen alle actoren, inclusief de minder invloedrijken onder hen.

De studies in dit proefschrift hebben ook laten zien dat het benoemen van maatschappelijk protest als “natuuronvriendelijk gedrag” meestal onterecht is. Protest komt voort uit enthousiasme voor natuur, ook al heeft dit enthousiasme soms betrekking op een ander soort natuur. Het wildernis-natuurbeeld dat ten grondslag ligt aan veel beheer wordt niet door alle omwonenden ondersteund. Erken daarom dat verschillende visies op de natuur bestaan, houd hiermee rekening in het beheerplan en ga het debat aan over deze visies. Geef daarnaast ook ruimte aan lokale initiatieven, ook wanneer die misschien niet voor 100% stroken met de eigen doelstellingen. Lokale initiatieven bieden namelijk veel kansen voor het vergroten van de emotionele betrokkenheid van burgers bij het natuurbeleid.

10.3 Bewustwording en communicatie

Bewustwording van de verschillen visies kan professionals helpen om meer aansluiting te vinden bij de wensen van burgers. Natuurbeelden kunnen hierbij fungeren als een middel om de discussie te stroomlijnen. Ze kunnen fungeren als “ideaaltypische denkmodellen”. Ze fungeren dan als een soort prisma om de belangrijkste verschillen in de visies van betrokken actoren boven tafel te krijgen en te benoemen. Door het aanbieden van een gemeenschappelijk discussiekader kunnen natuurbeelden helpen de verschillende beelden te benoemen en kan spraakverwarring voorkomen worden. Pas door dergelijke verschillen te benoemen, kan erover gediscussieerd worden. Op basis van de diversiteit van beelden kan daarna een discussie gevoerd worden over de wenselijkheid of onwenselijkheid van beheer volgens een bepaald natuurbeeld. Een dergelijke aanpak kan nuttig zijn in participatieve processen rondom het natuurbeheer en zou een te grote focus op alleen het uitwisselen van belangen kunnen voorkomen.

Daarnaast kunnen natuurbeelden ook behulpzaam zijn in de communicatie en educatie rondom het natuurbeheer. Succesvolle communicatie is immers afhankelijk van kennis over de doelgroepen waarop de communicatie gericht is. De diversiteit in natuurbeelden suggereert hierbij ook een diversiteit in communicatie en educatie. Sommige burgers zullen geraakt worden door de terugkeer van zonnedauw in een gebied. Maar andere burgers kunnen beter benaderd worden door een historisch verhaal te vertellen over een oude eik of door een schilderscursus op een mooi plekje.

¹ Van der Windt, 2007.

Op de lange termijn is het essentieel dat het natuurbeleid nauw verbonden is met de visies van het publiek. In een druk en volgebouwd land als Nederland kan ecologische duurzaamheid van onze natuurlijke leefomgeving alleen voor de langere termijn gewaarborgd worden als grote groepen in de samenleving zich het belang van de natuur aantrekken en er misschien zelfs persoonlijk een steentje aan bijdragen. Of zoals Joan Nassauer het stelt: “Natuurlijke landschappen die uitnodigen tot bewondering door de mens hebben een grotere kans om beschermd te worden dan landschappen die niet bewonderd of gewaardeerd worden”¹ Daarom benadrukt Nassauer het belang van “culturele duurzaamheid” voor het behoud van natuur en landschap.

Op dit moment is de culturele duurzaamheid van het natuurbeleid op nationaal niveau nog steeds groot. Dit proefschrift heeft echter laten zien dat de culturele duurzaamheid van het natuurbeleid op lokaal niveau verbeterd kan worden. Ik heb laten zien dat negatieve reacties niet zozeer veroorzaakt wordt door een ontkenning van het belang van natuurbehoud of door een gebrek aan kennis. Protest ontstaat veel vaker door afwijkende visies op het natuurbeheer, waarbij leken andere visies aanhangen dan professionals. Voorbeelden hiervan zijn het belang van de biocentrische waarde van de natuur, het grote belang van landschapsdiversiteit en de voorkeur van een deel van de bevolking (zoals de meeste allochtonen) voor meer verzorgde natuur.

Het incorporeren van een dergelijke diversiteit aan visies in het natuurbeleid is de nieuwe uitdaging voor beleidsmakers en beheerders. Natuurbeheer vereist tegenwoordig niet alleen kennis van de fysieke ruimte, maar ook van de sociale ruimte. Vanuit een ecologisch oogpunt kan beheer en beleid nog zo goed onderbouwd zijn, als beheerders onvoldoende gevoelig zijn voor het sociale aspect bestaat de kans dat de implementatie blijft hangen in lokaal verzet. Het reageren op deze sociale uitdaging is soms moeilijk voor veel ecologische professionals. Zij zijn immers getraind in de natuurwetenschappen, niet in sociale wetenschappen. Ik hoop dat ik middels dit proefschrift kan bijdragen aan een beter begrip van de sociale uitdagingen waar het moderne natuurbeheer voor staat.

¹ Vertaald uit Nassauer, 1997; p.68.

Belangrijkste literatuur

- Aarts, N. (1998). *Een kwestie van natuur: een studie naar de aard en het verloop van communicatie over natuur en natuurbeleid*. Proefschrift Wageningen Universiteit.
- Ammar, N. H. (1995). Islam and environment. In H. Coward (Ed.), *Population, consumption, and the environment. Religious and secular responses* (pp. 123-136). Albany: State University of New York Press.
- Berg, A. E. van der (1999). *Individual differences in the aesthetic evaluation of natural landscapes*. Proefschrift RuG.
- Born, R. J. G. van den (2007). *Thinking Nature. Everyday philosophy of nature in the Netherlands*. Proefschrift Radboud University, Nijmegen.
- Breman, B., Pleijte, M., Ouboter, S., & Buijs, A. (2008). *Participatie in waterbeheer*. Wageningen: Alterra.
- Brinkhuijsen, M. (2008). *Landscape 1:1: a study of designs for leisure in the Dutch countryside*. Proefschrift Wageningen Universiteit.
- Boer, S. de, Zouwen, M. v. d., Roza, P., van den Berg, J., & van Duinhoven, G. (2007). *Bestuurlijke variëteit in natuur- en landschapsbeleid : vergelijkende analyse van regionale beleidsarrangementen rond de Wijde Biesbosch, het Drents-Friese Wold en het Groote Veld*. Wageningen: Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu.
- Buijs, A. E. (2009b). Protest door betrokkenheid: de draagvlakmatrix als denkmodel voor protest in het Drents Friese Wold. In B. Elands & E. Turnhout (Eds.), *Draagvlak en betrokkenheid*. Wageningen: Wot-studie.
- Buijs, A. E., & Volker, C. M. (1997). *Publiek draagvlak voor natuur en natuurbeleid*. Wageningen: DLO-Staring Centrum.
- Burke, E. (1998/1757). *A philosophical enquiry into the origin of our ideas of the sublime and beautiful and other pre-revolutionary writings*. New York: Oxford University Press.
- Coeterier, J. F. (2000). *Hoe beleven wij onze omgeving? Resultaten van 25 jaar omgevingspsychologisch onderzoek in stad en landschap*.
- Jacobs, M., & Buijs, A. E. (2008). *Het hoofd boven water: omgaan met beleving in het waterbeheer*. Wageningen: Wageningen UR, Alterra.
- Kaplan, R., & Kaplan, S. (1989). *Experience of nature : a psychological perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kaplan, R., Kaplan, S., & Ryan, R. L. (1998). *With people in mind. Design and Management of Everyday Nature*. Washington DC: Island Press.
- Keulartz, J., Swart, S., & Van der Windt, H. J. (2000). *Natuurbeelden en natuurbeleid : theoretische en empirische verkenningen*. Den Haag: NWO Ethiek & Beleid.
- Makhzoumi, J. M. (2002). Landscape in the Middle East: An inquiry. *Landscape Research*, 27(3), 213-228.

- Nassauer, J. I. (1997). Cultural Sustainability: Aligning Aesthetics and Ecology. In J. I. Nassauer (Ed.), *Placing Nature: Culture and Landscape Ecology*. Washington D.C.: Island Press.
- Nassauer, J. I., & Opdam, P. (2008). Design in science: Extending the landscape ecology paradigm. *Landscape Ecology*, 23(6), 633-644.
- Owens, S. (2000). 'Engaging the public': information and deliberation in environmental policy. *Environment and Planning A*, 32, 1141-1148.
- Schouten, M. G. C. (2005). *Spiegel van de natuur. Het natuurbeeld in cultuurhistorisch perspectief*. Utrecht: KNNV Uitgeverij.
- Van Koppen, C. S. A. (2002). *Echte natuur: een sociaaltheoretisch onderzoek naar natuurwaardering en natuurbescherming in de moderne samenleving*. Wageningen University, Wageningen.
- Windt, H. J. van der, Swart, J. A. A., & Keulartz, J. (2007). Nature and landscape planning: Exploring the dynamics of valuation, the case of the Netherlands. *Landscape and Urban Planning*, 79(3-4), 218-228.
- Witt, A. de, & van Slobbe, T. (2008). *Bestemming Nieuw Nederland - een kleurrijk perspectief op de inrichting van de publieke ruimte*. Utrecht: InnovatieNetwerk.
- Worster, D. (1985). *Nature's Economy: A history of ecological ideas*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dit proefschrift is gebaseerd op de volgende artikelen:

- Buijs, A. E. (2009a). Lay people's images of nature: frameworks of values, beliefs and value orientations. *Society and Natural Resources*, 22(5), 417-432.
- Buijs, A. E. (2009c). Public support for river restoration. A mixed-method study into local residents' support for and framing of river management and ecological restoration in the Dutch floodplains. *Journal of Environmental Management*, 90(8), 2680-2689.
- Buijs, A. E., Elands, B. H. M., & Langers, F. (2009). No Wilderness for Immigrants: Cultural Differences in Images of Nature and Landscape Preferences. *Landscape and Urban Planning*, 91, 113-123.
- Buijs, A. E., Fischer, A., Rink, D., & Young, J. C. (2008). Looking beyond superficial knowledge gaps: Understanding public representations of biodiversity. *International Journal of Biodiversity Science and Management*, 4(2), 65-80.
- Buijs, A.E., B.J.M. Arts, B.H.M. Elands & J. Lengkeek. (Under review) Social representations of nature and the framing of environmental issues. Submitted to *Geoforum*.